

Розділ 1

РЕГІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СУЧАСНУ СИСТЕМУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

(Брусилівська Ольга, Покась Михайло)

ВСТУП

У середині 2000-х рр. закінчився короткочасний період американської гегемонії після «холодної війни». Відтоді провал інтервенціонізму США, тривала глобальна економічна криза та підйом нових держав, що розвиваються, призвели до багатопольярної міжнародної системи, у якій влада розподілена між різними акторами. Цей багатопольярний світопорядок, що формується, вносить певні корективи у феномен регіоналізму. У свою чергу регіоналізм все більше впливає на глобальний порядок денний.

Серед інших тенденцій, що дали поштовх до змін, слід зазначити сильний тиск економічної та культурної глобалізації та складність регіонального співробітництва, які сприяли «поверненню держави». Особливо це стосується Європи, де проект європейської інтеграції переживає тривалу кризу свідомості з середини 2000-х рр. У той же час глобальний фінансовий крах кінця 2000-х рр. і виклик міжнародного тероризму висунули нові вимоги до глобальних структур управління, змушуючи регіональні організації вносити додаткові зміни. Разом ці зміни вплинули на розвиток регіоналізму двояко.

По-перше, поява нових регіональних держав в Азії, Африці та Латинській Америці призвела до створення нових регіональних організацій у цих частинах світу. Ці організації представляють як регіональні прагнення деяких із цих нових держав, так і спроби їхніх сусідів послабити їхню вагу та прив'язати їх до регіонального розвитку. Прикладами таких нових інституцій, які були засновані протягом 2000-х рр., є Шанхайська організація співробітництва (ШОС), Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС) і Союз південноамериканських націй (УНАСУР), що представляють зростаючі апетити Китаю, Росії та Бразилії. Інші нові держави, наприклад Туреччина, активно намагаються побудувати нові регіональні порядки або, такі

як Індонезія, намагаються змінити існуючі відповідно до своєї міжнародної ваги.

По-друге, неспроможність ані регіональної організації, ані системи ООН більш ефективно вирішувати різноманітні проблеми, що виникають, наприклад, фінансове регулювання чи міжнародний тероризм, призвело до відновлення певної форми двосторонньої міжнародної координації. Доказом цього можна вважати G-20, яка об'єднує найважливіші країни світу, або зростаючу тенденцію до «стратегічного партнерства» та «двосторонніх торговельних угод». У той час як одні сприймають ці тенденції як консолідацію складного, неформального та багатогранного характеру, представленого новим регіоналізмом епохи після «холодної війни», інші припускають появу більш конкурентного регіоналізму або навіть відновлення національних сфер інтересів.

Чи справді ці події є провісниками нової ери регіональної інтеграції, яка якісно відрізняється від «нового регіоналізму»? І як регіональна інтеграція та інші регіональні чинники впливають на глобальний рівень міжнародних відносин? Спробуємо виділити декілька найважливіших проблем у розвитку цих питань.

1.1. ПОНЯТТЯ РЕГІОНУ, «REGIONNESS» ТА «REGIONHOOD»

За визначенням Джозефа Ная-мол., регіон складається з «обмеженої кількості держав, пов'язаних географічними відносинами та певним ступенем взаємозалежності» (Nye, 1968). Хоча багато аналітиків погоджуються, що елемент географічної близькості залишається важливим для визначення регіону, більшість сьогодні вважає дефініцію Ная занадто вузькою. Деякі дослідження підкреслюють, що інтенсивні взаємодії на економічному, політичному та культурному рівнях мають особливе значення (Deutsch, 1957). Інші пішли далі, наголошуючи на важливості спільних політичних цінностей і уявлень держав-учасниць (Russett, 1967).

Останнім часом спостерігається тенденція применшувати географічні елементи регіонів, зосереджуючись на політичному та ідейному характері регіонів. Таким чином, для Пітера Катценштейна «регіони створюються політично» (Katzenstein, 2005, p. 9), тоді як Бьорн Хеттне та Фредрік Содербаум визначають регіон як «сукупність ідей, цінностей і конкретних цілей, які спрямовані на створення, підтрим-

ку або зміну забезпечення безпеки та добробуту, миру та розвитку» (Hettne, & Söderbaum, 2000, p. 457).

Можуть бути виділені такі характеристики, які відіграють роль регіоно-утворюючих ознак: філософське осмислення регіону, який має свій менталітет, спосіб мислення, традиції, світогляд; історична інтерпретація регіону, яка зазвичай вказує на колишню ідентичність, яка була втрачена з часом; геополітичне розуміння регіону, що виникає внаслідок просторової диференціації різних політичних сил, рухів, центрів влади тощо, такий регіон зазвичай складається з групи країн, більше пов'язаних більше між собою, ніж з іншими країнами; економічне сприйняття регіону, що трактується як територія з яскраво вираженою спеціалізацією виробництва і певною економічною цілісністю; адміністративно-територіальне тлумачення регіону як субнаціональної одиниці, статус якої визначено у конституції чи законах.

Європейський парламент прийняв у 1988 р. «Хартію регіоналізації», яка визначає поняття «регіон» наступним чином (ст. 1.1): «Регіон — це територія, яка з географічної точки зору становить політичне об'єднання або комплекс територій, створений як замкнута структура, населення якої визначається певними спільними рисами і яке виявляє бажання продовжувати зберігати та розвивати цю згуртованість шляхом стимулювання культурного, соціального та економічного прогресу». Водночас, із п. 2 ст. 1. впливає, що «спільні ознаки» означають мову, культуру, історичну традицію, економічні та транспортні інтереси (Commission Decision, 1988).

Що відрізняє регіон від «не-регіону»? Бйорн Хеттне і Фредрік Содербаум стверджували, що регіон можна ідентифікувати на основі його відмінності як відносно узгодженої територіальної підсистеми від решти глобальної системи: «Коли різні процеси регіоналізації у різних сферах і на різних рівнях посилюються і зближуються у межах однієї географічної території, зростає згуртованість і, отже, самобутність регіону, що створюється». Таким чином, *regionness* описує процес, «за допомогою якого географічна територія перетворюється з пасивного об'єкта на активного суб'єкта, здатного артикулювати транснаціональні інтереси регіону, що виникає» (Hettne, & Söderbaum, 2000, p. 361). У рамках цього процесу регіони отримують різні рівні *regionness*, які з часом можуть зростати або зменшуватися.

Кінцевим результатом цих процесів регіоналізації є *regionhood* — поняття, яке можна розуміти за аналогією з поняттям «державність».

Тому регіон, наділений *regionhood*, можна описати як «несуверенну систему управління з властивостями (часткової) державності» (Van Langenhove, 2003). Інші стверджували, що *regionhood* є лише частиною рівняння і що *regionness* зростає разом із більшим ступенем інституціоналізації або перевизначенням загальних норм та ідентичностей. Де Ломбарді писав, що, хоча ці ендегенні характеристики є важливими, вони повинні поєднуватися з низкою екзогенних характеристик, щоб надати *regionness* територіальному утворенню. Ці екзогенні характеристики включають визнання зовнішніми акторами та здатність взаємодіяти або впливати на інші регіони чи глобальний рівень управління (de Lombaerde et al., 2010). Таким чином, регіон можна розглядати як такий, що відрізняється від інших регіонів і не-регіонів завдяки поєднанню різних ендегенних і екзогенних характеристик.

Відповідно до різного розуміння регіону по-різному трактується і регіоналізм. По-перше, регіоналізм — це природний органічний принцип територіальної організації соціальних, політичних, економічних і культурних аспектів людських спільнот, факт існування у країні територій зі значними природними, економічними, соціальними та етнокультурними відмінностями. У цьому контексті регіоналізм розглядається як регіональна диференціація у межах держави чи наднаціонального утворення. Такий регіоналізм спрямований на практичне використання тих можливостей, які виникають із природного територіального поділу сучасних суспільств, а отже, створює умови для раціонального розподілу влади та виробничих ресурсів між різними групами населення.

По-друге, регіоналізм у політиці — це проблема розподілу влади між національним і регіональним рівнями влади. Важливість регіоналізму є особливо гострою як у теорії, так і на практиці для тих країн, які намагаються створити збалансовані відносини державного управління між центром і периферією та забезпечити демократію в умовах децентралізації влади.

Регіоналізм у цьому контексті можна виразити двоюко. З одного боку, це просування інтересів регіону у відносинах із вищими рівнями влади, найчастіше з державою. У регулюванні регіонального розвитку часто діють цілеспрямовані активні національні та наднаціональні інституції (такі як ЄС). Такий регіоналізм відображає державні (або наднаціональні) інтереси на певній території (рух «зверху»).

З іншого боку, регіоналізм можна розглядати як загальну назву для різних концепцій і стратегій для управління просторовими від-

мінностями всередині країн і підвищення ролі регіону в територіальному поділі праці або для компенсації його недоліків. Таким чином, регіоналізм розуміється як підхід до вирішення економічних, соціальних, політичних та інших проблем із точки зору інтересів і потреб конкретного регіону. У цьому контексті регіоналізм — це стратегія регіональних еліт щодо розширення можливостей (рух «знизу»). Цей процес можна визначити як самоструктурування суспільства та мобілізацію регіонів у політиці та економіці. Регіоналізм ґрунтується на регіональному поділі суспільства, і його головні цілі полягають у використанні природних територіальних поділів сучасних суспільств як інструменту досягнення вигод і зменшення істотних відмінностей між центром і регіонами (стабілізація). На відміну від сепаратизму, такий регіоналізм не є деструктивним (регіоналізм у своїх крайніх формах набуває негативних рис із точки зору держави, інтерес якої — збереження територіальної цілісності — стикається з інтересами регіону). Регіоналізм описує процеси децентралізації держави, рухи за етнічні права та землеволодіння, транснаціональну співпрацю та територіальну консолідацію. Регіоналізм є універсалістським, нейтральним щодо проблем державної єдності та інтеграції та передбачає наявність стратегії перерозподілу. Регіоналізм — це стратегія, заснована на консенсусі в регіоні, головною метою якої є побудова більш сильних і ефективних політичних і адміністративно-політичних структур у регіоні з метою прискорення його розвитку.

Деякі автори розглядають регіоналізм як політичний рух, ідеологію, протилежну централізму: регіоналізм — це спосіб мислення та дій, який надає пріоритет регіональним інтересам над інтересами держави; централізм, навпаки, ґрунтується на ігноруванні регіональних інтересів.

Але у ширшому сенсі регіоналізм можна визначити як взаємодію між національними та регіональними елітами. Загальне поняття регіоналізму можна сформулювати як стратегію політичних еліт регіонів, метою якої є перерозподіл влади від центру до регіонів.

Різноманітні визначення та моделі, які були розроблені для аналізу регіоналізму, значною мірою є відображенням великої різноманітності існуючого процесу регіональної інтеграції, що ускладнює будь-які спроби скласти остаточну типологію регіоналізму.

Одним із найпростіших способів диференціації регіональних проєктів є їх *обсяг*. З одного боку, це стосується просто кількості країн та інших учасників процесу регіональної інтеграції. Невелика група

країн, наприклад Бенілюкс, ймовірно, поводитиметься інакше, ніж континентальний союз, такий як Африканський союз. З іншого боку, масштаби регіонального проекту також розкривають дещо про його власну мету. У той час як для більшості регіональних організацій вирішальними критеріями членства є питання географії, деякі також засновані на основі релігії, як Організація Ісламської Конференції (ОІК), лінгвістики та культури, як Організація міжнародної франкофонії (ОІФ), або за функціональними критеріями, як-от зосередженість Ради Європи на правах людини та верховенстві права. У зв'язку з цим видається доцільним розмежувати кілька широких категорій регіонів і регіональних організацій, які можна згрупувати наступним чином.

1. Мікрорегіони: найчастіше визначаються як територіальні одиниці, менші за штат, до якого вони належать, але більші за муніципалітет. Мікрорегіони зазвичай входять до складу держави у формі провінцій або департаментів. У той час як мікрорегіони, як правило, є частиною територіальних національних держав, інколи вони об'єднуються в транскордонні регіони, щоб створити більші регіональні структури управління.

2. Транскордонні регіони: складаються з кількох мікрорегіонів, які утворюють єдине ціле через державні кордони. Більшість цих транскордонних регіонів, як правило, мають економічний або функціональний характер, вирішуючи специфічні питання та проблеми, спільні для цих регіонів. Багато з них, як-от Коридор розвитку Мапуту, можна знайти в Африці на південь від Сахари, де вони, як правило, вирішують спільні проблеми розвитку.

3. Субрегіони: складаються з кількох держав, які також є частиною більших макрорегіональних одиниць. Приклади включають скандинавські країни, Магриб або країни Анд. Субрегіональні утворення часто мають конкретні географічні чи історичні корені або можуть відображати мовну чи культурну схожість. Часом вони можуть представляти полюси глибшої політичної та економічної інтеграції у межах макрорегіону, тоді як часом вони мають більш формальний або культурний характер.

4. Макрорегіони: являють собою великі територіальні одиниці, що складаються з ряду різних держав. Подібно до субрегіонів, вони часто пов'язані спільною географією та історією. Прикладами таких є Європа, Південна Америка або Південно-Східна Азія. Макрорегіональні організації, як правило, є широкими, багатоцільовими орга-

нізаціями, які вирішують широкий спектр політичних, економічних і соціально-культурних питань. Регіони різного розміру та форми також створили дедалі тіснішу мережу зв'язків між собою, породжуючи нове явище міжрегіоналізму. Ці відносини, що розвиваються, набули кількох форм. Відносини між різними регіональними угрупованнями зазвичай розвивалися у формі періодичних самітів, які проводилися між відповідними організаціями. Багато з цих стосунків між групами були засновані ЄС, як-от саміти ЄС — АСЕАН, ЄС — Меркосур і ЄС — Африканський Союз. Але подібні відносини також виникли між іншими угрупованнями, включаючи зустрічі АСЕАН — РСАДПЗ. Інша категорія угод має трансрегіональний характер, об'єднуючи групи країн з різних регіонів. Серед них Азіатсько-Європейська зустріч (ASEM), Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (APEC) та ін. Нарешті, відносини між регіональними угрупованнями та єдиними державами також стають все більш поширеними, включаючи, наприклад, регулярні зустрічі ЄС — США та АСЕАН — Австралія.

Одним зі способів порівняння *глибини різних проектів регіональної інтеграції* є використання концепції *regionness* Хеттне і Содербаума (Hettne, & Söderbaum, 2000). Ця концепція має на меті описати регіоналізацію як процес, який розвивається через низку різних етапів у міру просування регіону до *regionhood*. Вони описують п'ять загальних рівнів *regionness*, які визначають глибину регіональної інтеграції у конкретному географічному просторі.

1. Регіональний простір: переважно географічна одиниця, обмежена більш-менш природними фізичними бар'єрами та відзначена екологічними характеристиками. На такій території люди розвивають своєрідні транслокальні відносини.

2. Регіональний комплекс: виникає через посилення соціальних контактів і взаємодій між більш ізольованими групами. Складові одиниці стають залежними один від одного, а також від загальної стабільності системи.

3. Регіональне суспільство: створення де-юре або формально регіону, що характеризується появою ряду різних акторів, окрім держави (ринки, транснаціональні компанії, громадянське суспільство), які рухаються до виходу за рамки національного простору, використовуючи моделі відносин, більшою мірою засновані на правилах.

4. Регіональна спільнота: поява чіткої регіональної колективної ідентичності з інституціоналізованими або неформальними актор-

ськими можливостями. Це також характеризується взаємопідсилювальними відносинами між «формальним» і «реальним» регіоном.

5. Регіональна держава: створення регіональної інституціоналізованої держави у результаті еволюції групи колишніх суверенних національних спільнот у нову форму політичного утворення, яке ґрунтується на почутті приналежності до регіону.

Однак, ця класифікація в основному може бути застосована до макрорегіонів і спирається на відносно широкі категорії. Більше того, хоча цей підхід допускає, що регіони можуть як отримати, так і втратити свої рівні *regionness*, цей процес описується так, що один крок розглядається як розвиток іншого. Нарешті, він певним чином ігнорує багатовимірний характер регіоналізму.

Іншою визначальною характеристикою, яка розрізняє різні проекти регіональної інтеграції, є *рушійні сили інтеграції*. Хоча можливо, що ці рушійні сили змінюються з часом, початковий поштовх може мати значний вплив на форму та характер регіоналізму.

Звичайно, ці чинники можуть збігатися, оскільки можна очікувати, що часто існує більше ніж одна конкретна причина для участі держав у спільному процесі регіональної побудови. Незважаючи на це, Річард Хігготт вважав можливим розмежувати чотири вірогідні рушії регіональної інтеграції (Higgott, 2007).

1. Раціоналістично-економічна сила: форма регіоналізму, яка є ринковою та неформальною. Початковим поштовхом до регіоналізму в цьому випадку, ймовірно, буде інтеграція виробничих ланцюжків на регіональному рівні в процесі, який керується приватним бізнесом та іншими приватними акторами. Оскільки компанії торгують на регіональному рівні, а виробничі ланцюги стають більш інтегрованими, ймовірно, зростатиме попит на загальні правила та норми, щоб полегшити транзакції та торгові потоки. Форма регіонального співробітництва, яка, ймовірно, з'явиться, принаймні спочатку, буде гнучкою та міжурядовою. АСЕАН можна вважати яскравим прикладом такого роду інтеграції.

2. Правово-політична: форма регіоналізму, яка керується державою, формальна та високо інституціоналізована. Замість того, щоб починати з приватних акторів, початковим поштовхом для такого роду регіональної інтеграції буде міцний політичний консенсус із боку держав-учасниць. Ґрунтуючись на спільному політичному баченні, держави беруть участь у такому регіоналізмі добровільно для вирішення спільних проблем і досягнення спільних цілей. Для цього вони підко-

ряються юридично обов'язковим правилам і створюють спільні інститути для забезпечення дотримання цих правил. Як тільки ці правила будуть застосовані, ймовірно, відбудеться перетікання на інші сфери. ЄС є прикладом такого роду регіональної інтеграції, яка керується спільним політичним баченням і жорсткими правовими нормами.

3. Балансування влади: форма регіоналізму, яка керується державою та є неформальною. На відміну від попередньої форми регіональної співпраці, ця форма регіоналізму керується інтересами безпеки та спрямована на третю сторону. Замість того, щоб переслідувати спільне політичне бачення чи вирішувати спільні транснаціональні проблеми, держави об'єднуються, щоб урівноважити зовнішнього актора чи групу акторів. На відміну від юридично-політичного варіанту, основною метою такого роду регіонального співробітництва є збереження суверенітету та автономії держав-учасниць щодо зовнішнього актора, а не передача суверенітету спільним інституціям. НАТО є прикладом такого роду регіональної інтеграції під час «холодної війни», як і інші організації регіональної безпеки.

4. Соціально-культурна сила: форма регіоналізму, яка є неформальною і може керуватися як державою, так і суспільством. Різновид когнітивного регіоналізму, який спирається на спільну культурну, мовну, релігійну, історичну чи емоційну приналежність із метою створення спільної транснаціональної спільноти. Інституціоналізація в цьому випадку, ймовірно, буде слабкою, хоча може призвести до функціонального перетікання. Початковий поштовх може походити від держави, як це було у випадку з Саудівською Аравією та Організацією Ісламської Конференції (ОІС). З іншого боку, громадянське суспільство може відігравати важливу роль, наприклад, у заснуванні Ради Європи на основі пан'європейського руху.

У сучасній літературі розрізняють регіоналізм і процес регіоналізації. У деяких публікаціях визначення «регіоналізм» і «регіоналізація» і живляються як синоніми, насправді вони мають ряд відмінностей, які можна підсумувати наступним чином.

Регіоналізм являє собою певну стратегію, прагнення утвердити регіони як суб'єкти управлінських рішень і перерозподіл повноважень між центром і регіонами з урахуванням і усвідомленням притаманних регіону національних, економічних та інших особливостей; регіоналізм спрямований на забезпечення інтересів регіону.

Регіоналізація — це реальний процес перерозподілу влади від центру до регіонів із урахуванням усіх особливостей і потреб регіону; має

на меті прискорення соціально-економічного розвитку та створення збалансованого розподілу ресурсів між центральним і регіональним рівнями.

Нині поняття регіоналізації активно використовується в дослідженнях політологів, фахівців із міжнародних відносин і геополітики, регіональних студій, економістів, істориків, соціологів та інших дослідників. У зв'язку з цим це визначення стало міждисциплінарним і має багато варіантів, що охоплюють процеси, що вивчаються з різних точок зору.

Регіоналізація — це процес, спрямований на створення політико-економічної системи, що забезпечує особливий статус регіональних утворень у політичній системі держави, участь регіонів у здійсненні державної влади, їх відносну економічну та фіскальну самостійність в унітарній державі.

Основними причинами регіоналізації є: 1) прагнення регіонів до самоврядування, розподілу відповідальності за управлінські рішення між центральною та регіональною владою, підвищення коефіцієнта влади; 2) спроба дати можливість регіонам саморозвиватися; 3) зростання складності економічних, екологічних і соціальних проблем, які вимагають нового підходу до розподілу повноважень держави; 4) культурно-історична проблематика; 5) інтеграція.

Таким чином, регіоналізація є одним із етапів ускладнення структури суспільства в рамках розвитку соціально-політичних систем. Якщо ідеї регіоналізму йдуть знизу, з регіонів, то регіоналізація, навпаки, йде зверху, з національного рівня, є результатом дій держави чи окремих центральних органів. З усього методологічного різноманіття, яке необхідно сучасному досліднику, особливо корисною, попри деякі її обмеження, представляється концепція *regionness* Б. Хеттне і Ф. Содербаума. Ця концепція показує регіоналізацію як процес, який розвивається через низку етапів просування регіону до *regionhood* (регіональний простір; регіональний комплекс; регіональне суспільство; регіональна спільнота; регіональна держава). Класифікація регіонів відповідно до їх «рівнів *regionness*» залишається, однак, лише метою порівняння. Це дозволяє нам вирізнити регіони, які знаходяться на стадії регіональної спільноти (наприклад, Європа), та ті регіони, які залишаються переважно на рівні регіонального суспільства (Азія, Латинська Америка) або навіть регіонального комплексу (Близький Схід).

1.2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ РЕГІОНІВ

«Порівняльний регіоналізм» — явище ХХІ століття. Автори, які його використовують, посилаються на появу нових підходів у вивченні сучасних регіональних процесів, які враховують інклюзивне, комплексне їх вивчення.

Нове визначення широко використовується в науковій літературі, але досі немає єдиної думки щодо того, що мається на увазі під «порівняльним регіоналізмом». Одні автори мають на увазі порівняльний аналіз теоретичних перспектив, інші мають на увазі порівняльний аналіз регіонів, треті мають на увазі порівняльний аналіз типів регіональних проєктів тощо.

Одним із перших, хто ввів цей термін, був Фін Лаурсен у монографії «Порівняльна регіональна інтеграція: Теоретичні перспективи» (Laurson, 2003). Лук Ван Лангенхов дійшов висновку, що порівняльний аналіз регіональної динаміки з використанням, наприклад, соціальних наук має бути застосований з акцентом на порівнянні різних країн та культур. Тут мають бути задіяні два соціологічні підходи, а саме дослідження міжнародних процесів (збір емпіричних даних по регіонах) та ідіографічний підхід (що передбачає детальне вивчення кожного окремого випадку та висвітлення особливостей). Так, під «порівняльним регіоналізмом» автор розуміє ухил у бік соціального конструктивізму в дослідженні регіонів (Van Langenhove, 2011). Амітав Ачар'я, який досліджує переважно інтеграційні процеси в Азії, ставить під сумнів використання досвіду Європейського Союзу як моделі для еволюційної побудови регіону. Під «порівняльним регіоналізмом» він розуміє теорію регіоналізму в ширшому розумінні, яка також враховує історичну спадщину. Для нього «порівняльний регіоналізм» — це підхід, який передбачає, насамперед, відмову від європоцентризму як класичного прикладу регіонального будівництва, допускаючи інші варіанти регіонального будівництва як модельні проєкти. Ачар'я вважає, що регіональна інтеграція може йти різними шляхами залежно від історичних, культурних і мовних традицій. Це своєрідний «позаєвропейський» тип регіоналізму, дослідження якого вимагає серйозного теоретичного переосмислення таких питань, як принципи регіонального формування, критерії ефективності регіоналізму, роль інститутів у процесі регіоналізації та ін. (Acharya, 2007).

Сформулюємо деякі відмінні риси (маркери) «порівняльного регіоналізму».

По-перше, характеристика «порівняльного регіоналізму» полягає в тому, що регіональне будівництво є проектом або політично мотивованою дією. Створення регіону може бути зумовлене необхідністю вирішення конкретних проблем (знизу), а також результатом інтеграційної політики регіональної та/або світової держави. З точки зору А. Ачар'ї, світ регіонів сьогодні структурований у рамках гегемоністської політики США. Про роль великих і регіональних держав у формуванні регіональних комплексів безпеки пише і Баррі Бузан у своїй праці «Регіони і влада». Колективні актори, такі як «азіатські держави» в рамках АСЕАН, також можуть структурувати регіональний простір.

По-друге, в теоріях порівняльного регіоналізму географічний і територіальний чинники продовжують відігравати важливу роль. Регіон — це група двох чи більше держав, які мають спільні кордони та тісні внутрішньо-регіональні зв'язки.

По-третє, відмінною рисою регіонального підходу є те, що дослідники вивчають уже існуючі інституції та організації або передбачають появу нових інституцій. Традиційними об'єктами дослідження є регіональні установи. Однак не можна стверджувати, що регіональна організація є кінцевим продуктом ефективної регіональної політики. Для дослідників, з одного боку, немає прямого зв'язку між процесом розбудови регіону та створенням регіональної організації, з іншого — поява чи існування регіональної інтеграційної організації може бути ознакою одного з етапів розвитку регіоналізму.

По-четверте, процес розбудови регіону майже завжди пов'язаний з вирішенням практичних завдань. Це можуть бути цілі економічної інтеграції (АСЕАН), питання економіки та безпеки (ШОС), цілі вирішення конфліктів (Схема сертифікації Кімберлійського процесу) та багатофункціональні цілі (МЕРКОСУР, ЄС). Регіоналізація як процес побудови регіональної згуртованості з'являється переважно тоді, коли виникає потреба вирішення практичних завдань.

По-п'яте, регіональні підходи зосереджені на нормативних та ідейних засадах регіоналізації. Фредрік Содербаум і Бьорн Хеттне вводять дефініцію «регіональна згуртованість» (regionness). Це процес формування регіону, подібний до процесу становлення держави чи нації. За словами Содербаума та Хеттне, не існує «природних» регіонів, регіони можуть створюватися і створюватися знову в процесі глобальних змін (Hettne, & Söderbaum, 2000). А. Ачар'я та ряд експертів, що аналізують АСЕАН, пишуть про ідентичність АСЕАН як

про особливу нормативну культуру всередині організації. Набір певних норм і прийняття цих норм регіональними акторами може сформувати регіональну ідентичність. Ідеї стають головними в сучасних регіональних процесах, часто випереджаючи економічні та політичні можливості.

По-шосте, важливе значення в теоріях порівняльного регіоналізму має співвідношення між процесами будівництва регіону (регіоналізм) і процесами формування регіону (регіоналізація). Регіоналізація розглядається як мотивація різних акторів у регіоні до формування більшої інтеграції, спільних цінностей та регіональної ідентичності. Якщо практики регіоналізму супроводжуються процесами регіоналізації, то політика регіоналізму стає більш успішною та ефективною. Можна також припустити, що якщо регіональний проект є привабливим для стейкхолдерів регіону, можуть посилитися внутрішні процеси регіоналізації.

По-сьоме, регіоналізм може бути відкритим (м'яким) і закритим (жорстким). Відкритий регіоналізм дає можливість учасникам проєктів бути в інших інтеграційних проєктах, не порушуючи їхні права. Відкритий регіоналізм може передбачати асиметричну участь партнерів, тобто залучає не лише держави, а й регіони, недержавні актори. Його учасники можуть взаємодіяти на рівних, без гегемонів чи регіональних лідерів. Навпаки, закритий регіоналізм передбачає участь лише в даному регіональному проєкті. Як правило, це симетричний проєкт з гегемоном.

Таким чином, регіоналізм як проєкт може мати різні інституційні форми та різні типи регіональної консолідації, а також може по-різному позиціонувати себе на міжнародному рівні. Європейський Союз як регіональний проєкт пройшов кілька етапів регіонального будівництва, від економічного співтовариства до регіонального економічного та політичного союзу. Інші регіональні угруповання мають різні рівні інтеграції та регіональної згуртованості.

Порівняльний регіоналізм є поточною фазою. Як зазначив Хеттне, після двох-трьох десятиліть «нового» регіоналізму настав час вийти «за межі нового регіоналізму» (Hettne, 2005). Очевидно, що щось трапилося з природою самого регіоналізму приблизно з рубежу тисячоліть чи середини 2000-х років, а також із тим, як регіоналізм вивчається. Нову характеристику останньої фази регіоналізму можна знайти не стільки у створенні нових регіональних організацій, скільки в розширенні, поглибленні та розширенні регіоналізму.

Одна важлива відмінність між новою та останньою фазами регіоналізму полягає в тому, що протягом 1980-х і 1990-х років як поширеність, так і актуальність регіоналізму інколи ставилися під сумнів. Навпаки, сьогодні важко заперечувати зростаючу помітність регіонів і регіоналізму. Дійсно, регіоналізм став структурним компонентом сучасної глобальної політики. Деякі оглядачі навіть стверджують, що сьогоднішній світопорядок є регіональним. Пітер Катценштейн, наприклад, відкидає «нібито вперте існування національної держави або неминучий марш глобалізації», натомість стверджуючи, що ми наближаємось до «світу регіонів» (Katzenstein, 2005). Подібним чином Амітав Ачар'я наголошує на «новій регіональній архітектурі світової політики» (2007) і побудові «регіональних світів» (2014). Баррі Бузан і Оле Вівер говорять про «глобальний порядок сильних регіонів» (Buzan, & Waever, 2003). Фундаментальний момент полягає не в тому, що регіоналізм обов'язково домінує в глобальній політиці в усіх відношеннях, а скоріше в тому, що «регіони зараз є всюди по всьому світу і стають все більш основоположними для функціонування всіх аспектів світових справ від торгівлі до управління конфліктами, і можна навіть сказати, для створення світового порядку» (Fawn, 2009, p. 5).

Про те, що з регіоналізмом щось сталося з середини 2000-х років, а також про ознаки його дедалі більшої різноманітності свідчить багатий набір нових (частково збігаються, частково конкуруючих) концепцій і ярликів, таких як «постгегемоністичний регіоналізм» (Ruggirozzi, & Tussie, 2012), «постнеоліберальний регіоналізм» (Ruggirozzi, 2012), «гетеродоксальний регіоналізм» (Vivares, 2013), «диференційована інтеграція» (Leuffen et al., 2013), «пористі регіональні порядки» (Katzenstein, 2005), «регіональні світи» (Acharya, 2014), «конвергентні регіони» (Lenze, & Schriwer, 2014), «мережевий регіон» (Haug, Baldersheim, & Ogard, 2011), «постійна проникність» (Salloukh, & Brynen, 2004). Ці та подібні концепції та ярлики є ознаками зростаючої різноманітності та складності регіоналізму. Навіть якби новий регіоналізм наголошував на багатовимірності, існує багато нових ідей щодо мінливої природи регіоналізму, які виводять нас «за межі» цього.

Одним із початкових намірів розмежування між старим і новим регіоналізмом було привернути увагу до різного контексту світового порядку, який формував регіоналізм наприкінці 1980-х і 1990-х років, щоб точно визначити «нові» риси регіоналізму на противагу «старим» характеристикам (Hettne, & Inotai, 1994; Hettne, Inotai, & Sunkel, 1999). З тих самих причин однією з відповідних стратегій розумін-

ня різниці між новим регіоналізмом і останньою фазою є розуміння мінливого контексту світового порядку регіоналізму. Очевидно, що сьогоденний контекст світового порядку помітно відрізняється від контексту кінця 1980-х і початку 1990-х років, коли з'явився новий регіоналізм. На відміну від світового порядку, де домінували нещодавнє падіння Берлінської стіни, кінець холодної війни, неолібералізм та економічна глобалізація, поточний регіоналізм формується світовим порядком, який характеризується багатьма різноманітними, а також суперечливими тенденціями та процесами, такими як війна з терором, відповідальність за втручання та захист, багаторівневий або «мультиплексний» світовий порядок, періодичні фінансові кризи в усьому світі, постійна модель регіональних і міжрегіональних проєктів і процесів, що збігаються та перетинаються, і процесів у більшості частин світу і не в останню чергу підйом БРІКС та інших держав, що розвиваються (Acharya, 2014; Van Langenhove, 2011).

Одним із ключових питань, на яких зосереджувалась увага під час нового регіоналізму, було співвідношення між глобалізацією та регіоналізмом. Навіть якщо ця проблема точно не зникла, глобально-регіональний зв'язок змінив своє значення за останнє десятиліття. У той час як новий регіоналізм зосереджувався на взаємозв'язку між глобалізацією та регіоналізмом, часто у формі того, чи зміцнювали ці два процеси або конкурували один з одним, нинішні дебати щодо регіоналізму зосереджуються на зростаючій складності регіоналізму та різноманітних взаємодіях між державою та недержавою, акторами, інституціями та процесами на різноманітних взаємодіючих рівнях, починаючи від двостороннього до регіонального, міжрегіонального та багатостороннього/глобального (Söderbaum, & Shaw, 2003). Це також означає, що сучасний регіоналізм вийшов за рамки інтенсивних і часто дихотомічних дебатів про те, чи є регіоналізм формальним чи неформальним і керується державними чи недержавними акторами. Науковці все ще розходяться щодо відносної важливості державних і недержавних суб'єктів у конкретних випадках, але вже неможливо поставити під сумнів множинність державних і недержавних установ у різноманітних режимах регіонального управління, регіональних мережах та інституційних формах, які взаємодіють з глобальним управлінням.

З методологічної точки зору можна стверджувати, що консолідація порівняльного регіоналізму становить одну з основних характеристик поточної фази регіоналізму; можливо, найважливішу (De

Lombaerde et al., 2010). За словами Ачар'ї (2012), порівняльний регіоналізм справді є «сферою, час якої настав». Велика кількість досліджень під час нового регіоналізму ґрунтувалася на прикладах. Навіть якщо порівнянню приділялася увага, забагато порівнянь були або паралельними прикладами, або надто жорсткими кількісними дослідженнями, які зазвичай не враховували історичний та регіональний контекст. Зараз ми спостерігаємо зростаючу креативність у способі порівняння регіонів у часі та просторі. Посилення перехресного збагачення та взаємодії між дослідниками європейської інтеграції та регіоналізму в інших країнах є особливо важливим, не в останню чергу тому, що це обіцяє призвести до зменшення європоцентризму в цій галузі. Ряд раніше порівнюваних регіонів і регіональних рамок тепер піддаються новим порівнянням. Ачар'я має рацію в тому, що необхідно визнати «глобальну спадщину» регіоналізму: «ідеї та література, які становлять порівняльний регіоналізм, походять із багатьох регіонів, включаючи Латинську Америку, Азію, Північну Америку, Близький Схід, і були збагачені завдяки внеску в них. Африка і, звичайно, Європа» (Acharya, 2012, p. 12). Слід також визнати, що наше розуміння регіонів і регіоналізму змінилося протягом останніх десятиліть, що є хорошою новиною для порівняльного регіоналізму, а також для спроб відійти від вузького та традиційного розуміння європейської інтеграції. «Хоча сучасний інтерес до порівняння регіонів і регіоналізмів може бути не зовсім новим, він відрізняється від старих підходів. Наше розуміння того, що робить регіони, змінилося завдяки соціальним конструктивістським і критичним теоретичним підходам, які призвели до менш поведінкового та більш нюансованого, складного, суперечливого та мінливого розуміння регіонів» (Acharya, 2012, p. 3). І все-таки з вивченням регіоналізму не все гаразд, і залишається необхідним поглибити порівняльний елемент регіоналізму, не потрапляючи в пастку обмеження чи фальшивого універсалізму (як правило, європоцентризму).

Дедалі активніше розвивається регіоналізм, то змінюються підходи та принципи вивчення сучасних регіонів. Кількість наукових праць, присвячених різним варіантам регіоналізму, величезна, проте спробуємо знайти відповіді на поставлені питання та визначити теоретичні напрямки сучасних регіональних досліджень.

Концептуально прихильники порівняльного регіоналізму сходяться на тому, що «регіон» є багатозначним поняттям («контейнер-концепт») і його визначення залежить від конкретної проблеми

дослідження (De Lombaerde et al., 2010). Якщо в рамках раннього регіоналізму регіон розглядався переважно як простір, розташований між національним і локальним рівнями в межах однієї держави (мікрорегіонів), то в сучасних дослідженнях мова йде про вихід регіону на макрорегіональний рівень. Крім того, представники неофункціоналізму, інституціоналізму та особливо транснаціоналізму вказують на те, що регіони більше не є виключно державоцентричними, недержавні актори та групи інтересів тепер активно залучені до регіональної співпраці (Söderbaum, 2007).

Сучасна динаміка зумовлена суттєвими змінами місця та ролі регіонального чинника в житті сучасних суспільств. Регіони не виявляють однозначного прагнення до самодостатності та самореалізації, але впевнено виступають як нові політичні актори на арені міжнародної взаємодії. У міру нівеляції понять «наддержава», «супутник», «другий світ» збільшувався обсяг нових понять — «центр сили», «глобальна політична динаміка», «багатополярний світовий полюс», «дисперсія», регіональний устрій», «непідпорядковані території». По-новому почала вибудовуватися ієрархія політичних акторів, де регіони різного рівня (макрорегіони, мезорегіони, субрегіони) раптово стали домінуючими структурними одиницями глобального простору.

1.3. ЯКИЙ РЕГІОНАЛІЗМ КРАЩЕ?

Одним з найвідоміших порівняльних досліджень є праця Ачар'ї та Джонстона (Acharya, & Johnston, 2007), щодо того, як насправді працюють інститути та впливає інституційний дизайн. Їхній аналіз виходить за рамки неофункціонального підходу, включаючи «неформальні» змінні. Ачар'я та Джонстон запитують, чому різні форми інституціоналізації розвиваються в різних регіонах, і чи зміна інституційного дизайну призводить до зміни характеру співпраці; отже, інституційний дизайн аналізується як залежна, так і як незалежна змінна (Acharya, & Johnston, 2007, p. 2, 15). Дослідження Ачар'ї та Джонстона містить досить широке розуміння інституційного дизайну, включаючи як формальні, так і неформальні правила, ідентичність, а також норми (які розглядаються як формальну, так і неформальну ідеологію інституції).

Таким чином, їхній підхід може пояснити так званий «азіатський шлях», який базується на неформальності, гнучкості, консенсусі та

відсутності конфронтації (Acharya, & Johnston, 2007, p. 245). Стосовно азійських інституцій вони зазначають, що одна з головних відмінностей полягає між «формальною» неформальністю азійських інституцій і «формальною» формальністю інституцій в інших регіонах. Тобто держави АСЕАН навмисно розробили свої інститути як неформальні. А в інших регіонах формальність інституцій була прикриттям для неформальності або слабо легалізованого способу їх функціонування (Acharya, & Johnston, 2007, p. 246).

Погляд, що регіони не можна сприймати як належне, а також аналізувати як регіональні організації, особливо підкреслюється в конструктивістській та постструктуралістській науці. Як зазначає Джессоп, «замість того, щоб шукати невловиму мету... критерій для визначення регіону, слід розглядати регіони як нові, соціально сформовані явища» (Jessop, 2003, p. 183). З такої точки зору всі регіони є соціально сконструйованими, а отже, політичними. Акцент робиться на тому, як політичні актори (державні та недержавні) сприймають та інтерпретують ідею регіону та поняття «регіональності» (Hettne, & Söderbaum, 2000; Hettne, 2005). Зрозуміло, що таке розуміння регіонів виходить за межі більш вузьких інтерпретацій формального регіоналізму, що, у свою чергу, звичайно, створює певні проблеми для систематичного порівняння. Ключовим моментом у цьому є те, що з такої перспективи головоломка полягає в тому, щоб зрозуміти й пояснити процес, завдяки якому регіони виникають і консолідуються, а не окремий набір видів діяльності та потоків у попередньо заданому регіоні або (формальному) регіональному контексті. У такому аналізі регіональні міждержавні організації розглядаються як явище другого порядку порівняно з процесами, які лежать в основі регіоналізації в конкретному географічному просторі. Як наслідок, для конструкторів і рефлексивістів регіони не сприймаються як належне; вони не розглядаються як «природні», органічні, суттєві чи матеріальні об'єкти, а скоріше як динамічні умови для соціальної взаємодії, з особливим акцентом на процесі, через який вони «постають/виробляються», і тому, як вони конструюються/реконструюються рефлексивними акторами. Оскільки немає «природних» регіонів чи заданих «інтересів», регіони є, принаймні потенційно, неоднорідними, з нечіткими просторовими розмежуваннями. Отже, цей вид наукових досліджень більше стурбований взаємозв'язком між офіційною та неформальною регіоналізацією, ніж регіональною інституційною розбудовою та інституційним дизайном як такими.

У цьому контексті слід зазначити, що останніми роками соціальний конструктивізм також отримав більш помітне місце у вивченні європейської інтеграції (Christiansen et al, 2001). Цей напрямок мислення увійшов до дискусії про європейську інтеграцію головним чином як перехід із дисципліни міжнародних відносин і як засіб вийти за межі досить інтровертних дебатів між звичайними та раціоналістичними теоріями європейської інтеграції, про які згадувалося раніше. Соціальний конструктивістський підхід у європейській дискусії приділяє особливу увагу ролі ідей, цінностей, норм та ідентичностей у соціальному будівництві Європи, що, у свою чергу, відволікає увагу від формальностей та особливостей ЄС (Christiansen et al, 2001). Як зазначає Чекел, відмінності між Європою та рештою світу перебільшені (навіть якщо деякі відмінності залишаються). За словами Чекела, «дні суперечок *sui generis* про Європу полічені, якщо ще не повністю зникли, що справді є дуже гарною новиною» (Checkel, 2007, p. 243). Існує велика різноманітність ринкових і суспільних суб'єктів, які почали діяти як у державних інституційних рамках, так і поза ними, ілюструючи складний зв'язок між формальним і неформальним регіоналізмом. Отже, дискурс про формально-неформальний регіоналізм одночасно розширюється та живе.

Але нові визначення формальності та неформальності конкурують зі старими визначеннями, що призводить до появи великої кількості альтернативних і часто конкуруючих концептуалізацій. Навіть якщо окремі дослідники часто застосовують узгоджені визначення, література в цілому є неузгодженою, що призводить до браку сукупних знань. Отже, велика кількість частково загальних, а частково конкуруючих ярликів, була використана в дебатах, щоб охопити подібні (але не завжди ідентичні) явища, такі як: регіоналізм «зверху» вниз проти регіоналізму «знизу»; де-юре проти де-факто регіоналізації; державний регіоналізм проти регіоналізації, викликаной ринком і суспільством; «жорсткий» проти «м'якого» регіоналізму; та офіційний проти неофіційного/неофіційного регіоналізму.

Неможливо знайти вирішення цього концептуального плюралізму. Можна, однак, звернути увагу на деякі підводні камені.

По-перше, багато різновидів формального та неформального регіоналізму, згаданих вище, мають тенденцію бути радше метафоричними, без належного визначення формальності та неформальності в строгому сенсі. Формальний регіоналізм часто стосується офіційної політики та кодифікованих взаємодій, які часто підкріплюються

письмовими текстами, юридичними договорами чи конституціями. Неформальний регіоналізм — це некодифіковані серії подій, засновані на взаєморозумінні, пристосуваннях і мовчазних угодах.

Інший підводний камінь полягає в тому, що якщо з ними не поводитися обережно, концептуалізації можуть перешкодити вченим зрозуміти зв'язки між двома процесами. Це може призвести до того, що реалії будуть закладені в рамки замість виявлення нюансів чи розуміння/пояснення логіки регіоналізму. Насправді існує особливо сильна тенденція до дихотомії державних і недержавних акторів. Часто регіоналізм визначають як державний проект, а регіоналізацію як (недержавний) суспільний процес (Gamble, & Payne, 1996), що спонукало кількох вчених описувати регіональний феномен у термінах регіоналізму проти регіоналізації (держава проти недержавних акторів). Ця концептуалізація є непослідовною, оскільки вона виключає недержавних акторів з політичної діяльності. Як зазначили М. Боос, М. Маршан і Т. Шоу, «регіоналізм — це явно політичний проект, але він, очевидно, не обов'язково керується державою, оскільки держави не є єдиним політичним актором ... ми чітко віримо, що в межах кожного регіонального проекту (офіційно чи ні), співіснують кілька конкуруючих регіоналізаторів з різними регіональними баченнями та ідеями» (Vøås, Marchand, & Shaw, 2003). Це аж ніяк не рівнозначно відмові від держави.

Держави та міжурядові організації часто є ключовими акторами та об'єктами аналізу сучасного регіоналізму, хоча деякі аналітики та підходи, безперечно, віддають їм більше переваги, ніж інші. Зрозуміло, що так званих нових регіоналів часто неправомірно звинувачують в ігноруванні недержавних акторів. Дійсно, важливо продовжувати вивчати «держави» та «країни», як би вони не були визначені, навіть для цих учених. Тому більш послідовним є визначення «регіоналізму» як політики та проекту, за допомогою якого державні та/або недержавні актори співпрацюють і координують стратегію в межах певного регіону або як тип світового порядку.

Регіоналізм зазвичай асоціюється з офіційною програмою і часто призводить до інституційної побудови. «Регіоналізація» означає процес співпраці, інтеграції, згуртованості та ідентичності, що створює регіональний простір (специфічний або загальний), і залучає як державних, так і недержавних акторів. За Л. Фосетт, «у своїй основній формі це означає не більше, ніж концентрацію діяльності — торгівлі, людей, ідей, навіть конфліктів — на регіональному рівні. Ця взаємо-

дія може призвести до формування регіонів і, у свою чергу, до появи регіональних акторів, мереж і організацій» (Fawcett, 2005, p. 25).

Якщо розглянути формальний і неформальний регіоналізм на прикладі Східній Азії, почати доведеться з того, що немає загального консенсусу щодо визначення азіатського регіону. Сенс регіоналізму змінився стосовно питання про те, які субрегіони слід включити, які виміри регіоналізму слід досліджувати (такі як безпека, економіка, політика та ідентичність), а також щодо конкретних теоретичних перспектив.

Традиційно Азію поділяють на регіони Центральна Азія, Північно-Східна Азія, Південно-Східна Азія та Південна Азія з розмитою межею до Близького Сходу. Більшість літератури щодо регіоналізму зосереджено на Східній Азії, тобто Північно-Східній Азії та Південно-Східній Азії. Це розмаїття показує труднощі сприйняття регіону як «даності», а також обмеження зосередження на одній конкретній регіональній організації.

Тим не менш, значна частина літератури про регіоналізм у Східній Азії присвячена дослідженню Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) (Acharya, 2001). Головною причиною такого акценту, принаймні історично, є те, що АСЕАН була однією з небагатьох стійких регіональних організацій у великому регіоні Східної Азії — принаймні частково відображаючи перевагу вивчення регіональних організацій під керівництвом держави замість ширших процесів регіоналізації та формування регіонів. Під час «холодної війни» основою співпраці АСЕАН були спільні зусилля з консолідації держав-членів і зміцнення стабільності. Цими цілями керувала вузька політична еліта в державних утвореннях, які на той час були відносно молодими та крихкими. Головною внутрішньою та зовнішньою загрозою був комунізм. Сенс існування АСЕАН — боротьба проти комуністичної експансії — давно відсутній; фокус змістився на досягнення посиленого економічного розвитку та забезпечення безпеки в новому контексті.

Протягом останніх десятиліть важлива частина дискусій про регіоналізм у Східній Азії була зосереджена на формуванні колективної ідентичності та неформальному, або «м'якому» регіоналізмі (Acharya, 2001). Цей науковий підхід прагне пояснити неюридичний стиль прийняття рішень у цьому регіоні та той факт, що немає передачі національного суверенітету наднаціональним органам влади. Тим не менше, існує щільна мережа неформальних зустрічей, робочих груп і

консультативних груп, зокрема в рамках АСЕАН, а також у Регіональному форумі АСЕАН, Форумі Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) і нещодавно на Азіатсько-Європейській зустрічі (АСЕМ) та АСЕАН плюс три (Китай, Японія та Республіка Корея). Цей неформальний стиль прийняття рішень включає свій власний вроджений кодекс поведінки, який часто називають «шляхом АСЕАН» (або «м'яким інституціоналізмом»), який, на відміну від європейських (і північноамериканських) формальних бюрократичних структур і юридичних процедур прийняття рішень, будується навколо стриманості, неформальності, прагматизму, досягнення консенсусу та неконфронтаційних стилів ведення переговорів. Крім того, Шлях АСЕАН певною мірою відображає неліберальне підґрунтя конструкції «азіатських цінностей», яка наголошує на комунітарній етиці («суспільство над особою») у поясненні економічного динамізму регіону (Acharya, 2002, p. 27–28). Це означає, що існує значний наголос на культурних факторах у поясненні азіатського шляху та його відмінностей від європейського. Існують жваві дебати щодо впливу та ефективності неформального та неюридичного підходу азіатських регіональних організацій (Acharya, & Johnston, 2007). Азійська фінансова криза 1997/98 рр. не тільки підкреслила взаємозалежність країн Північно-Східної та Південно-Східної Азії, але й, за словами Хіггота, «виявила слабкість існуючих регіональних інституційних економічних механізмів» (Higgott, 2002, p. 2). На думку деяких спостерігачів, криза підірвала довіру до м'якого інституціоналізму Шляху АСЕАН і підкреслила необхідність глибшої інституціоналізації та сильніших зобов'язань з боку країн регіону. Після відновлення регіону після фінансової кризи 1997–1998 рр. країни Східної Азії перейшли до інституціоналізації щорічних самітів лідерів і міністерських діалогів через АСЕАН+3 (Китай, Японія та Республіка Корея). Найбільш конкретним проектом є Чіангмайська ініціатива (СМІ), яка була прийнята в травні 2000 р. з метою надання екстреної підтримки ліквідності в іноземній валюті у разі майбутньої фінансової кризи. Але ширша співпраця також існує в ряді сфер, таких як розвиток малої та середньої промисловості, розвиток людських ресурсів, сільське господарство, туризм та інформаційні технології (Nesudurai, 2005, p. 167).

Виникає питання, чи впливає сильна неформальна природа східноазійського регіоналізму на дискусію щодо регіоналізму. Існує досить мало систематичних чи організованих порівнянь основних регіонів світу. Існує багато досліджень, які прямо чи приховано по-

рівнюють азіатський регіоналізм з європейською інтеграцією, і значна частина з них характеризує східноазіатський регіоналізм як більш вільний і неформальний, іноді навіть як «недорозвинений» (Choi, & Sarogaso, 2002, p. 485). Однак розглядати інституціоналізацію в стилі ЄС як ідеальну модель регіоналізму проблематично. Особливо ефективним засобом проти такого недоречного порівняння з європейською інтеграцією є праця Бертрана Форта та Дугласа Веббера (Fort, & Webber, 2006) «Регіональна інтеграція у Східній Азії та Європі: конвергенція чи розбіжність». Ачар'я (2006, p. 312–313) зазначає, що замість того, щоб підносити європейську модель над азіатським досвідом як кращу модель регіоналізму, більш продуктивно визнати, що регіональна співпраця є складним і суперечливим процесом, який призведе до різних, однаково законних результатів. Як зазначають Ачар'я та Джонстон у своїй книжці, «більш офіційно інституціоналізовані регіональні групи не обов'язково створюють більш ефективну співпрацю... Більш неформальні групи, такі як АСЕАН, мали помітний вплив на зміну норм своїх членів» (Acharya, & Johnston, 2007, p. 268–269). Важливим висновком Ачар'ї та Джонстона є те, що «більша формальність [наприклад, перехід від консенсусу до голосування більшістю] може фактично негативно вплинути на співпрацю» (Acharya, & Johnston, 2007, p. 270).

Якщо звернутися до іншого прикладу — формального і неформального регіоналізму в Африці, то тут ідеологічною основою регіонального співробітництва є панафриканське бачення, втілене у договорах, розроблених в рамках ОАС (OAU), Африканського Союзу (AU), Нового партнерства для розвитку Африки (NEPAD). Домінуюча точка зору з початку 1990-х рр. полягає в тому, що Африка «має об'єднатися», щоб уникнути своєї маргіналізації у глобальній економіці, і натомість вона повинна використовувати можливості, які надає економічна глобалізація. Дійсно, всеосяжна ринкова орієнтація в поєднанні з інституціоналізацією в стилі ЄС є офіційною стратегією, прийнятою більшістю головних регіональних схем співробітництва та інтеграції Африки, таких як AU/NEPAD, Спільний ринок Східної та Південної Африки (COMESA), Економічний Співтовариство західноафриканських держав (ECOWAS), Співтовариство розвитку Південної Африки (SADC) і Західноафриканський економічний і валютний союз (UEMOA).

Академічні дебати про регіоналізм в Африці часто зосереджені на керованих державою структурах регіональної інтеграції. У дис-

кусії домінують дві школи, які частково перетинаються. Обидві є державоцентричними та упередженими на користь офіційних регіональних організацій, водночас значною мірою нехтуючи суспільною логікою. Перша лінія мислення в основному пов'язана з інституціоналістськими та ліберальними лініями мислення, зосереджуючись на офіційних міждержавних структурах та/або офіційній торгівлі та інвестиційних потоках, зазвичай з посиланням на ЄС як порівняльний маркер або модель (Jenkins, & Thomas, 2001). Що відрізняє другу, «панафриканську» школу думки, це загальні огляди африканських регіональних організацій і політико-економічних відносин, які потім поєднуються з вимогами зміцнення панафриканських регіональних організацій і так званих регіональних економічних співтовариств (RECs) передбачуваного Африканського економічного співтовариства (АЕС) (Muchie, 2003). Слід зазначити, що панафриканська лінія думок часто бере досвід ЄС як джерело натхнення та як виправдання для розвитку панафриканського регіоналізму. Дійсно, незважаючи на їх фундаментальні відмінності, обидва напрями думки роблять порівняння з ЄС, а також приходять до висновку, що, незважаючи на «провал» регіоналізму в Африці досі, існує великий потенціал побудувати успішний регіоналізм у майбутньому.

Третя і менша група вчених — яку іноді називають підходом нового регіоналізму — більш скептично налаштована щодо того, чи зможуть реструктуровані регіональні організації досягти своїх цілей щодо високорозвиненої інституційної структури (майже завжди за зразком ЄС) із супутньою економічною та політичною інтеграцією. Скептицизм цієї групи породив радикально інше тлумачення регіоналізму в Африці, пов'язане з різними підходами, зосередженими на критичній політичній економії та новому регіоналізмі (Vøås et al., 2005; Söderbaum, 2004). Ці підходи уникають штучного поділу в африканському контексті державних і недержавних акторів, а також формальних і неформальних.

Особлива важливість неформального регіоналізму в африканському контексті стосується як неформальної економіки, так і неформального характеру політики. Беззаперечно, що багато частин Африки характеризуються безліччю неформальних і неінституційних взаємодій і діяльності між мозаїкою неофіційних працівників і самозайнятих агентів, сімей, ділових мереж, дрібних торговців, трудових мігрантів, біженців і так далі. Насправді розмір неформальної економіки в Африці порівняно з формальною економікою є найвищим у

світі. Крім того, у багатьох частинах Африки неофіційна зайнятість становить приблизно 75 відсотків несільськогосподарської зайнятості та приблизно половину чи більше загального ВВП в Африці на південь від Сахари.

Таким же чином, політична влада в Африці часто є «неформалізованою». Державна влада в Африці полягає не стільки в управлінні державою та її супутньою географічною територією, з усіма наслідками, які це може мати щодо надання послуг населенню, а більше в управлінні відносно обмеженою (з точки зору географії та економічної прив'язаності) сукупністю ресурсів, які є джерелами надходжень і основою для закріплення влади за допомогою патронажу. Дійсно, неформалізація політики на континенті неминуче впливає на типи та різновиди регіоналізму в Африці.

Тіньовий регіоналізм є важливою складовою регіоналізму, який зображують «нові регіоналісти». Тіньовий регіоналізм припускає, що актори режиму використовують свої владні позиції в державному апараті, щоб створити складний режим регіоналізму, який характеризується неформальністю та керується пошуком ренти та особистим егоїстичним інтересом. Контроль над державою служить подвійним цілям: змашувати патронажну мережу та задовольняти егоїстичне бажання еліт збагачуватися — у багатьох випадках вражаючим способом. На прикладі регіону Великих озер Тейлор і Вільямс стверджують, що для еліти та ділових людей, які мають хороші позиції, війна в цьому регіоні потенційно пропонує значні ресурси для тих, хто може ними скористатися. Іноземне залучення стосується не лише збереження національної безпеки та перемоги над ворогами, а й забезпечення доступу до багатих на ресурси територій і встановлення приватизованих накопичувальних мереж, які можуть виникати та процвітати в умовах війни та анархії (Taylor, & Williams, 2001, p. 273).

Ряд африканських регіональних організацій беруть участь у різних видах миротворчих операцій на континенті. Персоналізація політики та стосунків між главами держав в Африці — заснованих або на емпатії, або на ворожнечі — також часто повторюються в цих регіональних миротворчих операціях (Hentz, Söderbaum, & Tavares, 2009). Наприклад, було би важко зрозуміти розгортання військових сил Анголи та Зімбабве в ДРК, якби ми не врахували особистий зв'язок між Едуардо душ Сантушем і Робертом Мугабе. Те саме стосується зв'язків, які існували між президентом Нігерії Бабангідою та Самуелем Доу з Ліберії; між Чарльзом Тейлором з Ліберії та Муаммаром Каддафі з Лівії,

Феліксом Уфуе-Буанї з Кот-д'Івуару та Блезом Кампаоре з Буркіна-Фасо; або президентом Сенегалу Діуфом і Жоао Вієйра з Гвінеї-Бісау. Особисті стосунки можуть перешкоджати успішним результатам. Як зазначає Мейєр, інструменталізація регіону та взаємодія окремих інтересів між політичними елітами робить регіоналізацію в Центральній Африці значною мірою вразливою до тупикових ситуацій, оскільки вона легко призводить до розбіжностей між державами (Meuer, 2009, p. 171).

Ці спостереження показують, що регіоналізм є складнішим (а часом і більш згубним), ніж просто інструментом посилення неоднозначного «національного інтересу» (реалізм) чи отримання «суспільного блага» чи «торгівлі» (лібералізм). Потенційно державні суб'єкти створюють регіоналізацію для досягнення приватних цілей і сприяння окремим (корисним) інтересам, а не ширшим інтересам суспільства (неопатримоніалізм). Бах стверджує, наприклад, що регіональні організації є засобом «захоплення ресурсів» і міжнародного патронажу (Bach, 2005). Це призводить до регіоналізації без (здійснення) офіційної регіональної інтеграції. Неформальне та офіційне перебувають у симбіотичних стосунках.

Тип «тіньового регіоналізму», про який тут йдеться, може бути цілком сам по собі, але він також може бути тісно пов'язаний із більш формальним і символічним регіоналізмом «підсилення режиму» (Söderbaum, 2004). Останнє відноситься до практики, прийнятої багатьма правлячими режимами та політичними лідерами в Африці: брати участь у символічній та дискурсивній діяльності, вихваляючи цілі регіоналізму та регіональних організацій, підписуючи договори та угоди про співпрацю та беручи участь у «регіоналізмі саміту» — і залишаючись при цьому не зобов'язаними або не бажаними впроваджувати спільно погоджену політику. Таким чином регіоналізм використовується як дискурсивна вправа для підвищення іміджу: лідери демонструють підтримку та лояльність один до одного, щоб підвищити статус, імідж та формальний суверенітет своїх часто авторитарних режимів, як усередині країни, так і на міжнародному рівні (Våås, Marchand, & Shaw, 2003). Як слушно зазначає Гербст, «африканські лідери з великим ентузіазмом ставляться до певних типів регіональної співпраці, особливо до тих, які підкреслюють суверенітет, допомагають забезпечити національних лідерів і мало просять натомість» (Herbst, 2007). Таким чином, справа в тому, що африканські політичні еліти продовжують брати участь у регіональних організаціях, які ма-

ють довгий список невдач. Ті, хто вважає, що регіональні інституції існують для вирішення регіональних і колективних проблем, не можуть зрозуміти цю тенденцію. Але все одно це зрозуміло з внутрішньої точки зору: «Регіональні установи в Африці зазвичай працюють, коли вони допомагають африканським лідерам у їхніх внутрішніх проблемах» (Herbst, 2007).

Коридор розвитку Мапуту (MDC) розкриває іншу модель формального та неформального зв'язку в Африці (Söderbaum, 2006). Коридор Мапуту був здебільшого неформальним транскордонним мікрорегіоном протягом більш ніж століття, побудованим мільйонами мігрантів, широкою неформальною торгівлею, а також щільними соціально-етнічними взаємодіями. З середини 1990-х рр. формується офіційний проект, офіційно відомий як MDC, який розглядається як ключовий компонент політики економічного розвитку в цій частині Африки, оскільки він побудований навколо великомасштабних приватних інвестицій в інфраструктуру і промисловість. Що робить випадок MDC цікавим, так це той факт, що в той час, як ведуться інтенсивні дебати щодо впливу MDC на формальну економіку, існує мовчання щодо зв'язків і впливу на неформальну економіку. Недбалість неформальної економіки, яка становить від половини до двох третин загальної економіки в Мозамбіку, можна побачити в гігантських фінансових ресурсах, спрямованих на великі інвестиційні та інфраструктурні проекти, лише невелика частина яких спрямована на місцевий розвиток та участь громади, і майже нічого, що саме по собі спрямоване на неформальну економіку. Насправді неформальна економіка розглядається як проблема, а не як ресурс, і тому офіційною політикою є «блокування людського потенціалу» («Blocking Human Potential») (Söderbaum, 2006). Негативне ставлення до неформального сектору чітко виражене в заяві Ініціативи логістики коридорів Мапуту (MCLI) (організація, що складається з приватних інвесторів інфраструктури та постачальників послуг, а також деяких державних діячів у Південній Африці): MCLI не проти неофіційної торгівлі як такої, лише проти чорного ринку, який потрібно краще організувати. Так, прикордонний пост Лебомбо через продавців виглядав як свинарник. Там люди жили і торгували. Продавці були в небезпеці, будь-якої миті їх могла збити вантажівка.

Згідно з домінуючими теоріями в цій галузі, регіоналізм в Африці часто вважають слабким, «невдалим» або просто ігнорують. Проте регіоналізм в Африці, безсумнівно, живий. Але для того, щоб належ-

ним чином зрозуміти заплутаний зв'язок між формальним і неформальним регіоналізмом на африканському континенті, нам потрібно вийти за межі конкретного прочитання європейської інтеграції та пов'язаного з нею перебільшеного акценту на офіційному та керованому політикою регіоналізмі/регіональній інтеграції. З подібних причин нам потрібно вийти за рамки пов'язаного, але хибного припущення про те, що між суверенітетом і регіоналізмом обов'язково існує конфлікт. Регіоналізм в Африці часто використовується для посилення національного суверенітету.

Кейс Африки має важливий внесок у ширші порівняльні дослідження регіональної динаміки. Хоча неформальний регіоналізм аж ніяк не відсутній у дослідженнях ЄС, інтенсивний зв'язок між формальним і неформальним регіоналізмом/регіоналізацією є одним із внесків африканського кейсу в європейські, а також у порівняльні інтеграційні дослідження. Африканський кейс показав, що можна, наприклад, говорити про актуальну та справді регіональну динаміку та закономірності, які самі по собі не відображаються офіційними регіональними зусиллями. Крім того, африканський (як і азійський) випадок підкреслює, що важливо не лише досліджувати неформальність, що лежить в основі/супроводжує офіційні регіональні проекти, але й ширше дивитися на формально-неформальні аспекти регіоналізму/регіоналізації. У той час як наукові дебати щодо регіональної інтеграції зробили крок до порівняння Європи та Азії (часто протиставляючи їх з точки зору формального проти неформального), Африку (як і інші регіони) необхідно включити в цю дискусію, щоб розвивати глобальний порівняльний порядок денний регіональної інтеграції.

1.4. БЕЗПЕКОВИЙ РЕГІОНАЛІЗМ

Глобалізація має життєво важливі наслідки для розуміння безпеки держав у сучасному світі. Вплив глобалізації на безпеку відображається у зниженні автономії держави. Також глобалізація часто сприяє виникненню нових конфліктів між державами. Це зменшує здатність держав протистояти новим загрозам безпеці, які не визнають кордонів. Крім того, деякі нові загрози, такі як міжнародний тероризм, погіршення стану навколишнього середовища та нестача продовольства, дефіцит енергії, торгівля наркотиками, неконтрольована міграція та організована злочинність більше не можуть бути вирішені вій-

ськовим шляхом. Поширення загроз ускладнює стримування порядку та змушує держави більше співпрацювати з питань безпеки. Держави, серед яких особливі характеристики мають так звані постколоніальні держави або країни «третього світу», мають шанс маневрувати. У міжнародній системі після «холодної війни» напруженість між наддержавами змінилася конфліктами, які поширилися по всьому світу.

Сьогодні дедалі частіше вживається визначення «безпековий регіоналізм». Метою регіональної миротворчості є запобігання поширенню локальних конфліктів. Таким чином, управління конфліктами стає інтернаціоналізованим, будь то на глобальному чи регіональному рівні.

З крахом «світової соціалістичної системи» важливість регіональних проблем різко зросла, оскільки жорстко структуровані зверху централізовані політичні системи комуністичних режимів Східної Європи та СРСР свідомо виключали проблему внутрішніх регіональних відмінностей та ідентичностей. Сьогодні такі регіони, як Балтійський, Чорноморський і Каспійський, вносять певну новизну в сучасні міжнародні процеси: вони являють собою нові види співпраці як на місцевому, так і на державному рівнях.

Отже, особливістю розвитку міждержавних відносин з початку 1990-х рр. став процес трансформації колишніх угруповань, об'єднань держав у нові регіональні та субрегіональні угруповання. Водночас така трансформація відбувається в умовах «спускання» низки спільних політико-економічних «обов'язків» із глобального на регіональний рівень у процесі глобальної регіоналізації геополітичного простору, спрямованої в кінцевому підсумку на формування нового, територіально меншого політичного регіону в певних межах.

Регіоналізм, як сукупність різноманітних форм міждержавного групового співробітництва та інтеграції, у теорії та на практиці нерозривно пов'язаний з ідеєю міжнародного порядку, безпеки та тривалого миру. Концептуально він базується на класичних теоріях європейської інтеграції, натхненних ідеєю поступового об'єднання суверенних держав, роздроблених конфліктами, в єдину спільноту, здатну розвиватися без серйозних внутрішніх конфліктів і військових протистоянь. На практиці міжнародні конфлікти стимулювали не лише теоретичні дослідження, але й організаційні зусилля зі створення регіональних союзів. Перше з них, Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), було народжене як засіб запобігання новим військовим конфліктам у Європі, і його створення в 1951 р. приско-

рило початок Корейської війни в 1950–1953 роках. Конфлікти чи загроза конфліктів послужили важливими імпульсами регіонального прогресу й в інших частинах світу. Створення першої та найстарішої на сьогоднішній день регіональної групи в Азії — Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) — було безпосередньо пов'язане із «комуністичною загрозою», бажанням держав-членів забезпечити своє виживання в умовах неминучих соціальних змін і протидіяти будь-яким можливим небезпекам ззовні.

Хоча вважається, що регіоналізм посилювався в усьому світі після Другої світової війни, різні регіони світу різко відрізняються за рівнем інституціоналізації: високий у Європі, низький, наприклад, у Південній Азії. Однак у більшості регіонів, за невеликим винятком, спостерігалось стійке інституційне зростання. Крім того, незважаючи на те, що багато регіональних інституцій було створено з чіткою економічною орієнтацією, багато регіональних інституцій розвинули й особливий компонент безпеки, який є продуктом функціонального розширення, а також відображає регіональні потреби та глобальні пріоритети.

Вимір безпеки регіональних установ можна розуміти двома різними, пов'язаними способами. По-перше, це можна широко тлумачити як спробу сприяти мирним і передбачуваним відносинам між її членами, будувати безпеку та спільноту через співпрацю. Можна сказати, що таке вільне розуміння безпеки стосується будь-якої регіональної організації. По-друге, у більш вузькому сенсі, регіональну інституцію безпеки можна розуміти як організацію, статут якої містить чітке посилення на забезпечення безпеки, для протидії загрози безпеці, через координацію оборони чи зовнішньої політики на певному рівні. (Цю відмінність можна зрозуміти, порівнявши ранній проект ЄС із проектом пізнішого ЄС, причому останній мав набагато чіткіший порядок денний безпеки) (Fawcett, 2013).

Ентузіазм, який супроводжував перші регіональні експерименти в різних частинах світу, ґрунтувався на припущенні, що тісніші стосунки можуть сприяти уніфікації цінностей і правил поведінки залучених сторін, зміцнюючи їх взаєморозуміння, тим самим зменшуючи ймовірність конфліктних ситуацій і застосування сили при їх вирішенні. Незважаючи на відсутність вражаючих успіхів у побудові безконфліктного світу під час «холодної війни», кількість регіональних об'єднань продовжувала стабільно зростати. Крім того, поступово вони стали сприйматися як ефективні партнери ООН у її зусиллях сприяти та

зміцнювати мир у зонах конфлікту. Ці уявлення ґрунтувалися на ряді досить простих логічних аргументів. Регіональні організації та інституції, на їхню думку, здатні відігравати значну роль у забезпеченні регіональної безпеки через їх особливу зацікавленість у збереженні миру у «своїх» регіонах та більшу обізнаність щодо причин, обставин, можливостей і шляхів вирішення локальних конфліктів. Регіоналізація безпеки не виключає можливості того, що багато або принаймні певні проблеми безпеки також є глобальними і, отже, ними найкраще займаються багатосторонні інституції, такі як ООН. Однак вона також визнає, що регіональні джерела небезпеки можна подолати за допомогою регіональної безпеки, що ООН не може діяти як глобальний постачальник безпеки і що регіональна безпека може краще відповідати потребам та інтересам певного регіону.

Деякі добре відомі регіональні організації зареєстрували важливі досягнення у сфері примусу до миру або відновлення зруйнованих війною держав: в Африці, Південно-Східній Азії, Латинській Америці, Європі. Однак було багато невдач, а результати інших — наприклад, на Близькому Сході, у Південній чи Центральній Азії — залишаються досить обмеженими. Немає регулярного або легко ідентифікованого шаблону чи процесу для розвитку регіоналізму безпеки. Наприклад, країни Латинської Америки, південної частини Тихого океану, Південно-Східної Азії та останнім часом Африки успішно створили та підтримують без'ядерну зону у своїх регіонах. У Південній Азії, навпаки, дві великі регіональні держави, Індія та Пакистан, виробили ядерну зброю, тоді як зобов'язання Ліги арабських держав вивести всю зброю масового знищення (ЗМЗ) із Близького Сходу зазнало невдачі через ядерну зброю Ізраїлю, потенціал якого уже добре відомий, а Іран наближається до того, щоб стати ядерною державою.

Нові загрози викликають сумніви щодо важливості ролі держави як головного учасника питань безпеки. У деяких випадках держави вже не в змозі впоратися з будь-якими загрозами. Максимізація інтересів держави для них набагато важливіша. Відповідно, не в їх інтересах брати повну відповідальність щодо глобальних загроз безпеці. Вони вважають за краще ділити витрати, а там, де витрати перевищують можливий прибуток, стають ще більше байдужими до цього питання. Є підстави вважати, що глобальні проблеми взагалі вимагають глобальної реакції. Тим не менш, зрозуміло, що ці відповіді не завжди легко досяжні. Регіональний рівень безпеки може надати можливості протидії новим загрозам безпеці.

Але специфіка взаємодії в межах конкретного регіонального простору зумовлена особливостями зовнішньополітичних стратегій країн регіону. Таким чином, відносини всередині регіону можна представити як невід'ємну похідну (an integral derivative) зовнішньополітичної діяльності двох (відносини яких мають військово-стратегічний характер з чітким уявленням про безпеку регіону) або кількох держав, що входять до цього простору. Відносини між державами регіону є як ситуативними, так і системними, спрямованими на налагодження співпраці в чітко окреслених сферах і супроводжуються обміном інформацією з метою формування уявлення про майбутній розвиток регіону та визначення шляхів подолання реальних і потенційних загроз реалізації регіональних проектів у політичній, економічній, енергетичній, військовій та гуманітарній сферах, а також покращенню мирної ситуації у регіоні. Зовнішньополітична стратегія країн регіону може бути скоординована з метою підвищення ефективності реагування на можливі зміни в існуючій системі взаємодії, що відбулися внаслідок деструктивних дій одного з гравців у регіоні, та загрожує практично всім країнам регіонального простору. Присутність акторів у чітко вираженому регіональному середовищі відбивається на їхніх зовнішньополітичних діях. Таким чином, актори раціонально осмислюють характеристики середовища, що трансформуються, і реагують на них. Проте варто підкреслити, що орієнтації та установки акторів непостійні й змінюються під впливом інститутів, одночасно змінюючи й самі інститути.

Основним інстинктом людини є виживання, так само як найважливішим завданням держави є її виживання та максимізація її інтересів. Держави намагаються захистити себе від будь-якої загрози, забезпечити свою безпеку. Кожна держава має різні уявлення про загрози, а також різне сприйняття концепції безпеки, тому різні держави формують свою політику безпеки.

Таким чином, якщо говорити про безпековий регіоналізм, то він відображає здатність держав регіону відбивати агресію та забезпечувати стабільність системи регіональних відносин.

На думку Баррі Бузана, головним критерієм виділення конкретних міжнародних регіонів є високий рівень взаємозалежності у сфері безпеки, який визнають сусідні держави (Buzan, 2003). У теорії регіонального комплексу безпеки (RSCT) Копенгагенської школи Бузан визначив такі основні параметри регіонального комплексу безпеки: 1) кордони, що відокремлюють один регіон від іншого; 2) анархічну

структуру; тобто регіон повинен складатися з двох або більше автономних одиниць (держав); 3) полярність, що характеризує розклад влади між основними акторами в регіоні; 4) соціальну складову, яка визначає сприйняття державами сусідів у регіоні за шкалою «друг — ворог». Бузан виділяє типологію регіональних комплексів безпеки. Перший тип — стандартний, для якого полярність визначається регіональними державами (державами). Другий тип — центральний, який поділяється на три основні форми, але можлива і четверта. Перші дві форми цієї групи характеризуються однополярністю, але відмінність між ними полягає у володінні першістю в регіоні наддержави або регіональної держави. Наддержава є державою-лідером не лише на регіональному, а й на глобальному рівні, тому інші суб'єкти регіонального угруповання не в змозі створити полюс сили, протиположний наддержаві. Третій тип — світова держава. Це біполярний або багатополярний центр сили в регіоні. Четвертий тип — суперкомплекс. Це сильний міжрегіональний рівень безпеки, який динамічно зростає і в якому слабкі держави можуть заручитися допомогою супердержави чи світової держави проти центральної держави регіону. RSCT зосереджена на існуванні більше ніж двох акторів у регіоні, полярності між ними та діалогу «дружба-ворожнеча». Полярність між регіональними державами варіюється від однополярності до багатополярності та від дружби до ворожнечі. Такі варіації зазнають певної еволюції від конфліктності через режим безпеки до спільноти безпеки (Бузан, 2003). Міжнародна система є одним із найважливіших факторів, що визначають загрозу та безпеку держави. Для цього важливо розуміти міжнародну систему та визначити її вплив на безпекову політику держави. Необхідно дізнатися, як розуміння нацією безпеки може вплинути на її політику щодо створення регіонального комплексу безпеки. За Бузаном, організації регіональної безпеки можна розділити на такі два типи: перший — стандартні організації співпраці, які повністю складаються з регіональних сил. Стандартна організація зберігає баланс сил, лідер може виділятися, але, тим не менш, усі учасники є регіональними, а не глобальними. Другий тип — орієнтовані на центр регіональні організації безпеки. Це тип організації, членами якої, крім регіональних держав, є одна або кілька світових держав. Цей тип організації створюється для того, щоб завдяки участі світових держав організація мала найбільший вплив. У цьому випадку центром цієї регіональної організації безпеки стає найсильніша світова держава, а розуміння безпеки організації переходить з регіонального рівня на

глобальний. Цей вид співпраці у сфері безпеки, ймовірно, буде більш стабільним, оскільки центральна влада встановлює «відкриту гегемонію» над іншими державами в регіоні. Слабші держави організації передають частину своїх прав гегемону, дозволяючи йому брати участь у конфліктах і проблемах у регіоні, щоб забезпечити свою стабільність і безпеку (Buzan, 2003). Ефективність застосування теорії Бузана обґрунтовано на прикладі регіону Південної Азії, де фактор безпеки є визначальним. Взаємозалежність держав Південної Азії на внутрішньому, регіональному, міжрегіональному та глобальному рівнях підтверджується сучасною політичною ситуацією та дозволяє віднести регіон до суперкомплексу. Наприклад, ініціативу SAARC (The South Asian Association for Regional Cooperation) іноді асоціюють зі спробою малих держав Південної Азії сформувати регіональну систему безпеки, в якій вплив Індії обмежувався би структурним впливом решти держав. Через виключення двосторонніх і суперечливих питань з мандата SAARC цей інтерес малих держав не був реалізований. Водночас багатосторонній формат SAARC та декларативні принципи суверенітету та територіальної цілісності залишаються умовними гарантіями безпеки держав Південної Азії. Наступним рівнем безпеки в Південній Азії є міжрегіональне співробітництво, яке на практиці відбувається в рамках подолання конфліктного потенціалу в Афганістані із залученням, насамперед, Пакистану. Нью-Делі також проводить афганський вектор політики як опозиційний Ісламабаду. Більше того, саме трикутник інтересів Індія — Пакистан — Китай втілює «полярність» за Бузаном у форматі «стримування» регіональних акторів — Індія — Пакистан і КНР — Пакистан. Цей факт дозволяє назвати Південну Азію суперкомплексом.

Для аналізу цього явища, поряд із теорією регіонального комплексу безпеки Бузана, можна застосувати конструктивістський підхід, який перетинається з постколоніальними теоріями регіоналізму в межах поняття «ідентичність».

Наприклад, Мухаммад Аюб визначає такі основи безпеки в «третьому світі»: нелегітимність державних кордонів, інститутів і режимів; соціальна дезінтеграція населення; відсутність консенсусу в суспільстві щодо фундаментальних проблем. Аюб підсумовує ці основні поняття: 1) внутрішній і світовий порядок взаємопов'язані, особливо у сфері конфліктів; 2) в першу чергу слід розглядати побутовий порядок у державі, оскільки він є джерелом конфліктів; 3) конфлікти всередині та між державами взаємопов'язані та безпосередньо впли-

вають на регіональне середовище. Таким чином, підсумовує Аюб, без стабільності всередині держави та певної ідентичності неможливо адекватно та об'єктивно говорити про систему регіональної безпеки та згуртований регіон. Вчений стверджує, що внутрішні конфлікти, зокрема в постколоніальних державах, відповідальні за регіональну нестабільність. Невизначеність державної ідентичності призводить до повстань на етнічній основі та сепаратистських рухів, які перетинають кордони та дестабілізують ситуацію в сусідніх країнах. Для держави наявність внутрішньої ідентичності та образ «ворога» (країни-загрози) сприятиме не тільки встановленню стабільності всередині країни, але й формуванню відносно безпечного клімату в регіоні за відсутності хаотичних конфліктів (Аюоб, 1995).

Конструктивіст Александер Вендт визначає держави як акторів міжнародної політики, які діють щодо об'єктів «на основі значення, яке для них мають об'єкти». Держави будують різні відносини до «друзів» і до «ворогів», тому що перші становлять для них загрозу, а другі ні. Держави формують свої інтереси, свій погляд на світ і свою особисту «соціальну поведінку», що проявляється через «ідентичність», атрибут регіону. Тобто регіоналізм постає як спільна ідентичність групи держав із спільним «соціальним», історичним та політичним досвідом (Wendt, 1992, p. 395).

Різниця в цінностях та образ «ворога» може призводити до конфлікту ідентичностей, який проявляється у суперництві між двома чи більше групами (державами) за владу над територією, що призводить до територіальних конфліктів. Конфлікти такого роду поширені загалом серед країн «Третього світу», процеси регіоналізації яких значно відрізняються від західної моделі. Для них питання внутрішньої стабільності/нестабільності держав, ідентичності та безпеки стоять на першому місці у створенні регіону.

1.5. ЕКОЛОГІЧНИЙ РЕГІОНАЛІЗМ

Сьогодні велика кількість міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій, банків розвитку, громадських рухів і навіть окремих людей активно просувають ідею сталого розвитку, який допоможе людству протистояти зміні клімату. Дійсно, швидкі зміни клімату з початку ХХІ століття, глобальне потепління, танення льодовиків, а також масове забруднення навколишнього середовища та бороть-

ба з ним стали найважливішими тенденціями нашого часу, поряд з новими економічними ініціативами, правами людини та технічний прогрес. Для того, щоб подолати або принаймні зменшити негативні наслідки зміни клімату, було створено багато організацій та підписано багато міжнародних договорів, серед яких, очевидно, виділяються Кіотський протокол (1997) та Паризька угода (2015).

Однак жодна глобальна ініціатива не змогла досягти значних успіхів на сьогоднішній день — у той час як одні країни активно дотримуються нових екологічних принципів, інші, переважно індустріально розвинені актори, вслякко ігнорують ці постулати або висловлюють свою прихильність клімату. змінити боротьбу умовно. Така ситуація призвела до формування у світі регіонів, які чітко демонструють найуспішніших акторів боротьби зі зміною клімату; в межах найбільш розвинутих регіонів кожна окрема держава робить значний внесок у вирішення проблеми, що дозволяє вченим говорити про спільну регіональну політику. Водночас виокремилася група держав і декілька регіонів з найгіршими екологічними показниками; вони вимагають фундаментального перегляду своєї зеленої політики або міжнародної підтримки, щоб успішно фінансувати свої зусилля з боротьби з наслідками зміни клімату (Yadav, 2008, p. 128).

Так виникає концепція екологічного регіоналізму — дослідження кліматичної політики країн, виходячи з їх належності до групи передових або відстаючих суб'єктів клімату.

Дослідження міжнародної координації через регіональне, а не глобальне залучення розвивалися в літературі, в той час як тривають постійні дебати щодо життєздатності переговорів та реалізації глобальних екологічних угод. Регіональні екологічні угоди, на які припадає 60 % міжнародних екологічних угод, можуть надати корисну інформацію для створення регіональних кліматичних ініціатив, але потрібне подальше вивчення. Багато регіональних екологічних угод, таких як План дій Альпійської конвенції щодо зміни клімату в Альпах (2009), містять положення щодо зміни клімату (Balsiger, 2012; Church, 2010).

Якщо взяти найбільш красномовний кейс, то це буде ситуація у Західній Європі і країнах Балтії, засновниках руху за зелену економіку та прихильниках переходу на використання екологічно чистих матеріалів. У авангарді знаходяться Скандинавія, Бенілюкс і країни Балтії. По-перше, незважаючи на те, що першу Конвенцію про регіональні моря — Комісія з охорони морського середовища Балтійсько-го моря (HELCOM) — було засновано тут у 1974 році, і регіон має до-

вгу історію співпраці та збереження навколишнього середовища, ця зона на диво містить одні з найбільш забруднених у світі водні шляхи. Екологічні кордони та міжсекторальна інтеграція досліджуються як частина існуючих установок екологічного управління. Зростання екологічного врядування та чинне природоохоронне законодавство в регіоні показують, що екосистемний підхід до управління є одночасно інструментом і баченням комплексного управління природними ресурсами. Екосистемний підхід наразі є основною керівною концепцією в європейському морському управлінні, про що свідчить той факт, що ключові директиви Європейського Союзу та політика HELCOM заохочують його (Söderström, 2017, p. 26).

Однак є кілька способів, якими системи управління можуть перешкоджати реалізації. Багато екологічних проблем у регіоні потребують чітких форм управління, що перешкоджає комплексному вирішенню. Через взаємопов'язаний характер екологічних проблем їх вирішення потребуватиме широкого міжгалузевого та транскордонного співробітництва, яке зараз є найбільшою перешкодою для їх реалізації. Щоб зробити екосистемний підхід практичним підходом, а не просто політичним принципом, перспективними є сучасні тенденції, які поєднують тверду регіоналізацію через ЄС і ХЕЛКОМ із посиленням європеїзації та макрорегіоналізації через різні ініціативи ЄС. Однак потрібно усунути міжсекторальні перешкоди.

Європейський Союз пропонує своїм державам-членам різноманітні ініціативи, пов'язані зі зміною клімату та боротьбою з її наслідками. Протягом багатьох років намагалися запровадити податок на викиди CO₂ у всьому Європейському Союзі, але без успіху. Лише мінімальний рівень енергетичних тарифів може бути визначений для ЄС в цілому. Інші проекти транснаціональної кліматичної політики, як правило, зосереджені на кількох конкретних технологіях, на відміну від цього. Ініціатива з кліматичних технологій, Ініціатива з метану на ринки, Форум лідерів із поглинання вуглецю та Міжнародне партнерство для водневої економіки доступні для кожної країни регіону (European Commission's website).

Протягом майже десятиліття Схема торгівлі викидами Європейського Союзу (ETS) розроблялася в тісній співпраці між Комісією ЄС та урядами держав-членів, Європейським парламентом та бізнес-групами. Від дуже децентралізованої до централізованої структури вона пройшла три етапи. Початково охоплюючи приблизно 2 Гт щорічних викидів CO₂ і 12 000 установок, що належать більш ніж 4 000

підприємствам, EU ETS все ще залишається найбільшою у світі схемою торгівлі викидами (Agrawala, & Klasen, 2014, p. 1111). З 2000 року ЄС змінив свою позицію щодо кліматичної політики зі скептичного ставлення до ринкових механізмів до прихильника великомасштабної схеми торгівлі вуглецевими газами. Податок на викиди вуглецю потребує одноставності в ЄС, але згідно з правилами ЄС торгівля може бути погоджена кваліфікованою більшістю. Кіотський протокол підвищив актуальність кліматичної політики. Несподівані прибутки, отримані шляхом включення дозволів в енергетичні та інші товари, які не є предметом світової конкуренції, залучили промисловість до програми.

Суворість, з якою розподіляються квоти, значною мірою визначила екологічну ефективність Системи торгівлі викидами ЄС. Дослідники розкритикували першу реалізацію децентралізованої системи розподілу за те, що вона призвела до «гонки на дно» між державами-членами. Аналітики були здивовані, побачивши, що у 2008 році ціни на дозволи зросли приблизно до 30 євро, що призвело до скорочення викидів до 170 МтCO₂ у тестові періоди 2005–2007 років (Agrawala, & Klasen, 2014, p. 1112). Частково цей великий діапазон пояснюється труднощами визначення рівнів викидів на початку аналізу. Плани розподілу держав-членів на 2008–2012 рр. були зменшені на 10 % у результаті обмеження Комісії ЄС (European Commission's website).

Інституційна здійсненість СТВ ЄС була досягнута принципово ліберальним розподілом, що викликає сумніви щодо її екологічної ефективності. З часом розподіл ресурсів став більш централізованим, зменшивши повноваження окремих національних урядів. На другому етапі СТВ ЄС низка змінних призвела до зниження ціни на вуглець. У результаті ціль європейських політиків досягнута, але ціни на вуглець залишаються низькими. Було докладено зусиль для стабілізації ціни на вуглець за допомогою зворотного завантаження або амбітної цілі викидів на 2030 рік (Blatter, 2000); однак на момент написання цієї статті виявилось політично важко досягти згоди щодо цих питань. Кількісна ціль щодо викидів або значна ціна на вуглець буде необхідною для будь-яких майбутніх реформ СТВ ЄС.

Крім того, регіональне співробітництво в енергетичній галузі може бути особливо актуальним з огляду на важливість енергетичного сектора для пом'якшення кліматичних змін. Існує кілька способів, якими регіональні та міжрегіональні угоди щодо економічної, політичної та законодавчої співпраці можуть призвести до співпраці у

сфері відновлюваних джерел енергії та енергоефективності (Altmann, 2002). Транскордонна діяльність, така як спільне використання енергетичних ресурсів і транскордонна інфраструктура, також є фактором. Багато факторів впливають на тип регіонального енергетичного співробітництва, який може бути реалізований, включаючи рівень політичної єдності в регіоні, доступні енергетичні ресурси, економічні зв'язки одна з одною, інституційні та технічні можливості в кожній країні та наявні фінансові ресурси. Очевидно, найкращі результати в цьому процесі демонструють скандинавські країни (Morales, & Sariego-Kluge, 2021).

Деякі приклади регіонального співробітництва включають імплементацію директив ЄС і Південно-Східної Європи щодо відновлюваних джерел енергії згідно з Договором про Енергетичне Співтовариство та спільне використання енергетичних ресурсів через регіональні енергетичні пули та регіональне гідроенергетичне співробітництво. Країни-члени ЄС та Європейський парламент прийняли різні директиви Європейської комісії, щоб забезпечити правочинність та нормативну базу для відновлюваної енергії в ЄС (Agrawala, & Klasen, 2014, р. 1114–1115). На відміну від згаданої раніше системи обмеження та торгівлі СТВ ЄС, ці директиви служать прикладом інструменту регулювання. Кліматичний та енергетичний пакет ЄС включає їх усі. Відносно значні зусилля були необхідні, щоб імплементувати правила ЄС щодо відновлюваної енергії та виконати національні зобов'язання. Інституційна спроможність, ноу-хау, типи інструментів національної політики та рівні реалізації політики значно відрізняються між державами-членами ЄС, але велика спільна прихильність екологічній діяльності робить Європейський Союз одним із найуспішніших гравців у сфері клімату у світі.

Численні дослідження показали, що колишні радянські республіки є окремою регіональною одиницею, яка не належить ні до Європи, ні до Азії (за винятком країн Балтії). Це зумовлено насамперед тим, що через недостатній економічний і соціальний розвиток ці держави катастрофічно мало впливають на проблеми забруднення навколишнього середовища. Тут слабо розвинений екологічний транспорт, вітрова енергетика та взагалі охорона навколишнього середовища (Obydenkova, 2022, р. 1–2); а основні питання, такі як сортування сміття, часто стають серйозними проблемами для цих країн, що ставить їх в один ряд з африканськими державами за негативним показником екосвідомості.

Однак і цей регіон можна умовно поділити на субрегіони, ситуація в яких істотно відрізняється. Наприклад, країни, що межують з Європейським Союзом, активно висловлюють свою прихильність загальному тренду до екологізації, готові переходити на зелену економіку, сортувати відходи та відмовлятися від традиційної енергетики. Можна сказати, що їм поки просто не вистачає фінансування для реалізації всіх цих проектів. При цьому країни Центральної Азії демонструють одні з найгірших кліматичних показників у світі.

Вплив Росії і Китаю на колишні радянські країни протягом всього періоду був вирішальним (Obydenkova, 2022, р. 3–5). Ці держави традиційно ігнорують загальні зусилля по боротьбі з глобальним потеплінням і найбільше забруднюють навколишнє середовище за останні роки. Вони сильно залежать від масового виробництва та видобутку енергетичних ресурсів, а тому чинять тиск на сусідні країни, щоб задовольнити свої економічні інтереси. Звичайно, все це шкодить навколишньому середовищу. Більше того, останніми роками в Росії набирає надзвичайної популярності теорія про те, що кліматичні проблеми та інші зелені ініціативи — це не що інше, як популізм чи змова. Такі дискусії характерні для багатьох альтерглобалістів і послідовників теорії постколоніалізму з різних країн третього світу; в Росії цей дискурс набув найбільшого розмаху. Насправді, це єдина держава, яка відкрито, через своїх офіційних осіб, висловлює несхвалення захисту навколишнього середовища. Крім того, багато інших режимів, залежних або інспірованих Москвою, не відрізняються прихильністю до боротьби за екологію.

Ще однією важливою особливістю у випадку посткомуністичних країн є вплив регіональних організацій, таких як Співдружність Незалежних Держав (СНД) і Шанхайська організація співробітництва (ШОС). Обидві ці платформи не мають на меті покращити кліматичні зміни, а тому країни-учасниці не приділяють належної уваги поточним екологічним проблемам.

Що стосується України, то держава демонструє досить непогані екологічні результати, особливо порівняно з іншими регіональними гравцями, але більшість її зелених ініціатив зосереджено на покращенні туристичного сектора. В інших сферах економіки зберігається тенденція до неекологічної, а часом навіть деструктивної діяльності.

Але приклад Азії як найбільшої регіональної економіки світу в XXI ст. є більш важливим ніж посткомуністичних країн. Екологічно шкідливі побічні ефекти були побічним продуктом економічного

зростання, включаючи забруднення повітря та значні викиди парникових газів. Дії Азії щодо компенсації негативних наслідків її економічної експансії зараз мають вирішальне значення для успіху глобальних спільних зусиль для екологічного та сталого розвитку.

На жаль, цілі сталого розвитку, встановлені в 2015 році Організацією Об'єднаних Націй (17 пунктів, включаючи боротьбу з бідністю, голодом, нерівністю та різноманітними кліматичними діями), досягли несуттєвого прогресу по всій Азії, незважаючи на зусилля окремих країн. Високий економічний розвиток у регіоні, особливо в Китаї, ускладнив контроль над зростанням викидів парникових газів (Sekine, 2021, p. 2). Зусилля щодо скорочення викидів парникових газів можуть бути призупинені, оскільки уряди зосереджуються на загальних медичних та економічних потребах своїх громадян. Пошук методу відокремлення економічного розвитку від екологічних обмежень буде головною проблемою для цього регіону.

Рухаючись далі, уряди в Азії все більше усвідомлюють небезпеку зміни клімату, незважаючи на широкий спектр зобов'язань у всьому регіоні. У результаті вони змушені вживати рішучих заходів щодо зміни клімату. Є кілька прикладів, зокрема заява Китаю про те, що він прагне стати вуглецево-нейтральним до 2060 року, зобов'язання Японії та Південної Кореї стати вуглецево-нейтральними до 2050 року, а Індія оголосила мету розгортання відновлюваних джерел енергії в 450 ГВт до 2030 року (Sekine, 2021, p. 2–3). Сталий розвиток і зелене зростання розглядаються регіональними рамками, включаючи АСЕАН, рамки саміту Східної Азії та тристоронню співпрацю між Китаєм, Південною Кореєю і Японією. Проте всі заяви повинні супроводжуватися конкретними планами виконання.

Ключовою регіональною організацією, яка бореться зі зміною клімату, безумовно, є АСЕАН. Пов'язана лінія електропередачі АСЕАН або загальнорегіональні ініціативи з просування зелених технологій мали б значно більший вплив на територію в цілому, ніж зусилля окремої країни окремо (Umağ, 2017, p. 2). Однак у цьому регіоні ще не було сильного лідерства. Підприємництво на найбільш густонаселеному ринку світу може виграти від проектів економічної інтеграції, таких як Регіональне всеохоплююче економічне партнерство або Всеохоплююча та прогресивна угода про Транстихоокеанське партнерство.

Крім того, після Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку 1992 року (UNCED), численні регіональні та субре-

гіональні проекти з екологічного співробітництва були розширені та прискорені (Kato, & Takahashi, 2000, p. 1). Ефективність кооперативних ініціатив та перспективи розвитку наразі є сумнівними. Що потрібно зробити для покращення ситуації та подальшого сприяння регіональній співпраці в напрямку сталого розвитку? Кожен субрегіон має власний набір методів і планів співпраці; отже, рішення буде різним для кожного. У випадку Азіатсько-Тихоокеанського регіону його можна розділити на два субрегіони з різними типами співпраці: Південно-Східна Азія та Північно-Східна Азія, а також більш загальну картину екологічної співпраці в регіоні в цілому (Badenoch, 2002, p. 1–2).

Для покращення майбутньої співпраці між різними форумами та програмами в Північно-Східній Азії, де кілька програм було створено окремо, було встановлено систематичний зв'язок між усіма зусиллями. Екологічні продукти та послуги можуть виграти від ініціатив торгової політики, таких як Азіатсько-Тихоокеанський економічний форум (Shapiro, 2014, p. 44–45). Лідери Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва погодилися в 2011 році знизити тарифи на екологічні товари зі свого списку до кінця 2015 року до 5 % або менше (Umar, 2017, p. 2). Поки вони не мають законної сили, подібні політичні заяви можуть слугувати корисним посібником для визначення того, що є «добре керованою поведінкою» у цій сфері.

Екологічні положення регіональних торговельних угод можуть бути розширені, зокрема для вирішення питань кліматичної політики. Існує декілька прикладів покращення двосторонньої співпраці щодо зміни клімату згідно з угодами, однак стаття 147 Японсько-мексиканської угоди про зміцнення економічного партнерства передбачає розвиток потенціалу для дій, пов'язаних із кліматом, згідно з Кіотським протоколом (Altmann, 2002). Незважаючи на те, що Північно-Східна Азія наразі має добре розроблену та стратегічну екологічну стратегію, настійно рекомендується ще більше зосередитися на цих сферах діяльності та отримати більше фінансування для реалізації цих ініціатив.

Об'єднавши свої зусилля в рамках Регіональної екологічної програми південної частини Тихого океану (SPREP), країни визнали спільні екологічні проблеми та обмежені ресурси. У результаті зусиль Програми уряду в усьому світі вживають заходів для кращого управління власним і чужим впливом на навколишнє середовище, як внутрішнім, так і зовнішнім. У деяких острівних державах запро-

ваджуються закони та процеси оцінки захисту навколишнього середовища, незважаючи на те, що місцеві навички, необхідні для ефективного впровадження, все ще відсутні. Такі регіональні зусилля, як Азіатсько-Тихоокеанське партнерство зі зміни клімату та включення регіонального співробітництва в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК ООН), також розвивалися в цих субрегіонах.

Нині Азіатсько-Тихоокеанський регіон демонструє одну з найдосконаліших показників у боротьбі зі зміною клімату, і принаймні всі острівні країни тепер можуть скористатися їхнім досвідом у цих сферах завдяки регіональним екологічним програмам. Ключем до прогресу в екологічному менеджменті в цьому регіоні є передача ідей і технологій, перевірених переважно у Японії за допомогою скоординованої допомоги зовнішніх груп. У відповідь на роботу АСЕАН і SPREP кілька груп допомоги переглянули масштаби та акценти своєї допомоги, а також ступінь відповідальності за екологічні наслідки проєктів, які вони підтримують. Проте співтовариство, що займається наданням допомоги, має відігравати набагато більшу роль у допомозі урядам у проведенні екологічної оцінки та управління.

Щодо особливостей розвитку екологічного регіоналізму в Північній і Південній Америці, то перш за все важливою віхою стало створення країнами-учасницями NAFTA (США, Канада, Мексика) Північноамериканської угоди про екологічне співробітництво.

Інша інституція — Комісія з екологічного співробітництва — була створена Північноамериканською асоціацією екологічного співробітництва для сприяння міжнародній співпраці та участі громадськості у збереженні, захисті та покращенні навколишнього середовища в контексті зростаючих економічних, торгових і соціальних зв'язків між країнами-членами (Blatter, 2000).

Проте всі ці ініціативи дають погані результати через небажання держав постійно дотримуватися екологічної політики. Найуспішнішим регіональним борцем за поліпшення клімату, очевидно, є Канада, тоді як інші країни Північної Америки традиційно залишаються нейтральними щодо цього питання. Це дозволяє вченим говорити про зусилля одного учасника, але не про колективний регіональний успіх (Seltzer, & Carbonell, 2011).

Навпаки, управління природними ресурсами завжди було важливим елементом латиноамериканського регіоналізму та стратегій розвитку. У 2000-х роках сировинні товари стали центральною рушійною силою регіонального розвитку, а експорт природних ресурсів забез-

печив важливі доходи для національного та регіонального розвитку. Це також означало, що розвиток регіональної інфраструктури став значною частиною регіональних проєктів. Вони часто стосуються річкових басейнів регіону, і головною мотивацією є сприяння експорту природних ресурсів Південної Америки. Через важливість, яку природні ресурси набули в регіональних проєктах протягом 2000-х років, південноамериканський регіоналізм також характеризується як інтеграція, керована ресурсами (Saguier, 2012, p. 125–126).

Регіональні інфраструктурні проєкти та інтеграція, орієнтована на ресурси, є одним із найбільш суперечливих аспектів південноамериканського регіоналізму через соціальні та екологічні наслідки та процеси прийняття рішень, які часто вважаються такими, що не мають механізмів участі та прозорості. Хоча було проведено кілька досліджень щодо того, як соціально-екологічні конфлікти щодо управління природними ресурсами впливають на національну та місцеву політику в Південній Америці, їхні наслідки для південноамериканського регіоналізму заслуговують на більшу увагу. Товари відіграють помітну роль у планах регіонального розвитку Південної Америки протягом останніх двох десятиліть, роблячи управління природними ресурсами дедалі важливішим компонентом регіоналізму. Крім екологічних проблем і невдоволення тим, як приймаються рішення, це регулярно оскаржується. Аргентинсько-уругвайське суперництво щодо целюлозних заводів, яке спалахнуло в 2000-х роках і мало транскордонні та регіональні розгалуження, тут приділяє особливу увагу (Siegel, 2021, p. 172).

Латиноамериканський регіоналізм і політика розвитку традиційно надають високого пріоритету належному управлінню природними ресурсами регіону. Експорт природних ресурсів став значним джерелом доходу майже всіх країн регіону. У результаті регіональні ініціативи почали включати значне фінансування для покращення інфраструктури в усьому регіоні. Нарешті, в Америці проєкти регіональної інфраструктури та інтеграція, орієнтована на ресурси, є одними з найбільш суперечливих аспектів регіоналізму через потенційну шкоду для суспільства та навколишнього середовища та сприйняття того, що в процесах прийняття рішень відсутні механізми участі та прозорість (Saguier, 2012; Seltzer, & Carbonell, 2011). Якщо соціально-екологічні конфлікти в Південній Америці щодо управління природними ресурсами були широко вивчені, їх розгалуження для південноамериканського регіоналізму слід розглянути.

Говорячи про менш просунуті спроби боротьби зі зміною клімату, найбільш очевидним регіоном, який спадає на думку, є Африка.

Пули електроенергії в Африці включають Південноафриканський енергетичний пул (SAPP), який охоплює країни Південної Африки, Намібії, Ботсвани та Південної Африки; Західноафриканський енергетичний пул (WAPP), східноафриканський енергетичний пул (EAPP) і центральноафриканський енергетичний пул (CAPP). Ботсвана, Лесото, Малаві, Південно-Африканська Республіка, Свазіленд і Замбія — лише деякі з 12 країн, які входять до Програми партнерства з Південною Африкою (SAPP). На вугільні електростанції з Південної Африки припадає більшість генеруючих потужностей SAPP і величезні запаси вугілля в країні (Agrawala, & Klasen, 2014, p. 1116). У меншій мірі також доступна гідроенергетика північних країн, а також менша кількість атомної енергії та газових і нафтових заводів. Внаслідок скромного розміру торгівлі в цих енергетичних пулах неефективність розподілу електроенергії по всьому континенту продовжує залишатися проблемою.

Через надзвичайну бідність континенту численні платежі членів, комісії за транзакції в пулі, пожертвування та гранти використовуються для підтримки африканських енергетичних об'єднань і пов'язаних проєктів з генерації та передачі. Існує потенціал прив'язки фінансування до вимог щодо ефективності викидів вуглецю, які висуваються до інфраструктурних проєктів з виробництва та передачі електроенергії, які отримують гранти або позики від країн-донорів або багатосторонніх банків розвитку. Але цих зусиль недостатньо — регіон все ще зосереджується на більш важливих проблемах, пов'язаних з нестачею питної води, регулярними голодуваннями, геноцидами та локальними конфліктами.

Однак, і тут є гарні приклади плідної екологічної співпраці. Велика зелена стіна Сахари Африканського Союзу може служити прикладом того, як пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптація можуть працювати разом. Партнерство Африка — ЄС із кліматичних заходів робить це головним пріоритетом. Сталі методи управління земельними ресурсами є основою цих зусиль, які спрямовані на адаптацію та пом'якшення наслідків зміни клімату (Agrawala, & Klasen, 2014, p. 1119). Підвищення стійкості земельних ресурсів до потенційно катастрофічних наслідків зміни клімату в Африці все більше залежить від цих методів, які широко визнаються важливими. В результаті виробництво буде збережено та розширено.

Незважаючи на те, що вони в основному призначені для отримання комерційної вигоди, регіональні торговельні угоди можуть бути використані для створення механізмів скорочення викидів і забезпечення регіональних форумів для співпраці щодо пом'якшення наслідків та адаптації. За останні два десятиліття регіональні торговельні угоди в Африці процвітали. За даними Світової організації торгівлі в грудні 2013 року було 379 повідомлень про регіональні торговельні угоди, половина з яких набула чинності після 2000 року (Agrawala, & Klasen, 2014, p. 1117). До цієї категорії входять як двосторонні пакти, так і багатосторонні угоди, такі як ЄС, НАФТА та МЕРКОСУР, АСЕАН і КОМЕСА (Спільний ринок Східної та Південної Африки). Все частіше регіональні торговельні угоди перетинають кордони та включають угоди про преференційну торгівлю для трансконтинентальної торгівлі. Розширенню співпраці у сфері зміни клімату сприяла лібералізація торгівлі в ключових сферах торгівлі. Ця співпраця важлива для пом'якшення кліматичних змін.

Ураховуючи високий рівень конфліктів, регіон Близького Сходу не можна класифікувати як передовий регіон із точки зору екологічності. Суворі кліматичні умови в поєднанні з низьким рівнем життя, масштабним видобутком нафти та періодичними війнами значною мірою перешкоджають боротьбі зі зміною клімату. Регіон постійно страждає від неврожайів і посух, а деякі уряди не можуть впоратися навіть із забезпеченням постійного доступу населення до питної води. Крім того, саме тут зосереджена найбільша кількість так званих «failed states», що не дозволяє всім регіональним акторам ефективно об'єднати зусилля для подолання наслідків гуманітарної та екологічної криз. Тому поряд з Африкою Близький Схід традиційно вважається нерозвиненим в екологічному плані.

Отже, з погляду зеленого регіоналізму необхідно виділити кілька груп держав, які формують регіони чи субрегіони, що демонструють найбільш успішні результати у боротьбі із забрудненням навколишнього середовища та переході на альтернативні джерела енергії. Це, перш за все, країни Західної Європи, Скандинавії та Балтійського моря. Крім того, необхідно відзначити величезні зусилля країн Південно-Східної Азії та Тихого океану, за винятком Китаю. Їхня неймовірна прихильність до сталого розвитку в поєднанні з креативними інноваціями робить цей регіон одним із найуспішніших, якщо говорити про зелений регіоналізм. У Латинській Америці також докладаються серйозні зусилля для запобігання наслідкам глобального

потепління, але цим країнам ще потрібно багато зробити, щоб конкурувати з Європою та Азією.

Не всі регіони Євразії однаково віддані ідеалам екології. Так, більшість пострадянських держав демонструє негативні зелені показники, а деякі самі є забруднювачами навколишнього середовища. У кінці списку регіонів, які докладають мінімальних зусиль для боротьби з глобальним потеплінням та іншими діями, пов'язаними з кліматом, можна назвати Близький Схід і Африку. Причиною цього є відсутність належного фінансування таких проектів та загальна політична нестабільність цих регіонів.

1.6. РЕГІОНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ УПРАВЛІННІ

Коли мова йде про динаміку, яка живить дивовижне зростання регіоналізму, більшість авторів вказують на його кореляцію з процесом глобалізації: «два процеси глобалізації та регіоналізації сформульовані в рамках одного більшого процесу глобальних структурних змін» (Hettne, Inotai, & Sunkel, 1999, p. 2). Дійсно, зростання глобальної взаємозалежності означало, що спроможність держави до самоврядування була зменшена, оскільки «інформація, забруднення, мігранти, зброя, ідеї, зображення, новини, злочинність, наркотики, хвороби, серед іншого, легко і часто перетікають через національні територіальні кордони», які стають все більш пористими (McGrew, 1997, p. 6). Це призвело до зростаючого попиту на багатосторонні інституції, які можуть допомогти державам і суспільствам вирішити ці нові проблеми.

У сучасному світі глобальне управління (Global Governance) є ключовим поняттям для розуміння механізмів, які виконують функції формування політики та моніторингу на глобальному рівні. Змусити глобальне управління працювати є визначальним викликом нашого часу, враховуючи, що надто часто міжнародні лідери не можуть домовитися, не кажучи вже про те, щоб діяти узгоджено, щоб вирішити нагальні транснаціональні проблеми миру та безпеки.

Є багато способів, якими різні автори використовували управління. Важливо почати з огляду різних способів визначення управління. Річардс і Сміт припускають, що врядування є описовим ярликом, який використовується для підкреслення зміни характеру політичного процесу в останні десятиліття. Зокрема, це робить нас чутливими до постійно зростаючої різноманітності територій та акторів, залу-

чених до формування державної політики (Richards, & Smith, 2002). Таким чином, ми вимагаємо, щоб враховували всіх акторів і локації за межами «основної виконавчої влади», які беруть участь у процесі формування політики. Річардс і Сміт (2002) стверджують, що управління стосується «нового процесу управління». Дослідники припускають, що у британському випадку управління «відноситься до самоорганізованих, міжорганізаційних мереж, які характеризуються взаємозалежністю, обміном ресурсами, правилами гри та значною автономією від держави. Річардс і Сміт зосередилися на стосунках між урядом і суспільством. Він припускає, що управління сучасними суспільствами є сумішшю всіх видів керівних рівнів, способів і порядків. Він також стверджує, що соціально-політичне управління передбачає «установи, в яких державні та приватні суб'єкти спрямовані на вирішення проблем або створення суспільних можливостей, і націлені на турботу про суспільні інституції, в яких відбувається ця діяльність управління» (Richards, & Smith, 2002).

Джеймс Розенау приймає перспективу, яка допускає управління, що відбувається окремо від того, що роблять уряди. Він стверджує, що «управління розуміється як система правил, як цілеспрямована діяльність будь-якої спільноти, яка підтримує механізми, призначені для забезпечення її безпеки, процвітання, узгодженості, стабільності та безперервності» (Rosenau, 1992). Для міжнародних організацій акцент здається іншим. Більшість їхніх визначень відображають їхній інтерес до посилення внутрішніх інституцій для розробки та впровадження політики. Світовий банк чітко визначає це як спосіб, у який здійснюється влада в управлінні соціальними та економічними ресурсами країни для розвитку. Хоча Азіатський банк розвитку (АБР) пов'язує управління з розбудовою потенціалу та визначає, що «воно охоплює функціонування та спроможність державного сектору, а також правила та інститути, які створюють основу для ведення як державного, так і приватного бізнесу, включаючи підзвітність щодо економічної та фінансової діяльності, а також нормативно-правові основи, що стосуються компаній, корпорацій і партнерств. Здається, обидва вони відрізняються від Програми розвитку ООН (ПРООН), яка пов'язує управління зі сталим людським розвитком і визначила його як «здійснення політичних, економічних та адміністративних повноважень в управлінні справами країни на всіх рівнях» (Rosenau, 1992). Він включає складні механізми, процеси, відносини та інститути, за допомогою яких громадяни та групи висловлюють свої ін-

тереси, здійснюють свої законні права, виконують свої зобов'язання та усувають свої розбіжності. Можна помітити, що використання є широким і варіюється від вузьких проблем інституційного розвитку до широких питань, пов'язаних зі способом здійснення влади в суспільстві. З цього огляду різних використаних визначень ми могли помітити, що центральні теми управління включають не лише покращення спроможності державного сектора, але й трансформацію ролі, компаса, влади та діяльності держави в економіці та суспільстві. Він визначає оптимальну роль уряду в суспільному житті та дозволяє суспільству бути більш залученим у суспільну сферу. Водночас врядування сприяє підвищенню ролі недержавних акторів у суспільстві та громадській діяльності. Це розширює ролі, відповідальність і тязар соціальних акторів за межами державного простору. Це означає, що відповідальність і функції держави щодо надання цих послуг мають бути переосмислені. Відповідальність держави не обов'язково полягає в тому, щоб надавати ці послуги самостійно, а в тому, щоб сприяти створенню умов і механізмів, які сприяють тому, щоб інститути суспільства могли задовольняти специфічні потреби своїх громад.

Арі Какович визначає глобальне управління як можливе регулювання глобальної сфери та безлічі сфер повноважень і природи суб'єктів, як державних, так і приватних, залучених до регулятивного процесу та виробництва суспільних глобальних благ, у намагання вирішити нагальні спільні проблеми, які не можуть бути вирішені жодним національним урядом. Приклади глобального управління включають так звані глобальні міжнародні інституції, такі як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світова організація торгівлі (СОТ), а також Групу 8 (Велика вісімка), а в даний час Групу 20 (G-20), як суміш як багатих, так і нових економічних держав, які займаються глобальними економічними проблемами (Kasowicz, 2018).

Глобалізація створює можливості, але водночас і вразливі місця. Майбутнє світової економіки вирішальним чином залежить від того, як управляються глобальні виклики, такі як кібер-ризик, зміна клімату, епідемії та геополітичні конфлікти. Жодна країна не може подолати ці виклики сама. Глобалізована світова економіка потребує глобального управління, і актори повинні відігравати активну роль у її формуванні.

Глобальне управління — це безперервний процес збалансування різних інтересів та ініціювання спільних дій. Основою для цього є координація національної політики та визначення спільних норм

і правил. Приклади включають регулювання фінансового ринку через Банк міжнародних розрахунків і керівні принципи для багатонаціональних підприємств, встановлені Організацією економічного співробітництва та розвитку. Більше того, глобальне управління має ініціювати спільні дії та об'єднувати ресурси, як це має місце в Міжнародному валютному фонді та Групі Світового банку.

Глобальне управління проявляється в різних формах: міжнародні угоди (такі як правила торгівлі ГАТТ і ГАТС) складають один аспект глобального управління, а міжнародні організації, такі як Світова організація торгівлі, Світовий банк і Міжнародний валютний фонд, складають інший. Крім того, вільні групи (G7 і G20) і неформальні дискусійні форуми також сприяють ефективному глобальному управлінню.

Актори глобального управління настільки ж різноманітні, як і форми та формати. Окрім урядів та міжнародних установ, до відповідних учасників також входять громадянське суспільство та бізнес. Їхня участь варіюється від простих консультацій в ОЕСР до повноважень приймати рішення в управлінні Інтернетом.

Глобальне управління, яке розуміється як поєднання постачальників безпеки, політики та базових норм, піддається безпосередньому впливу одночасної еволюції загроз і зміни центрів влади. З одного боку, світ продовжує характеризуватися нестабільністю, конфліктами та людськими стражданнями, а також високим рівнем стратегічної невизначеності.

Глобалізація — розширення, інтенсифікація та прискорення глобальних взаємозв'язків — має значні політичні, соціально-економічні та ідейні виміри, які функціонували для пере-упорядкування глобальної системи (Lennox, 2008). Приблизно визначена мета глобального управління полягає в тому, щоб забезпечити глобальні суспільні блага, зокрема мир і безпеку, системи правосуддя та посередництва у конфліктах, функціонуючі ринки та єдині стандарти для торгівлі та промисловості (Hewson, & Sinclair, 1999).

Глобальне управління включає системи та інституції, які одночасно підтримують і обмежують їх взаємозалежність. Багато систем та інституцій є державами, які все ще вільні приймати свої рішення з усіх питань. Отже, що ж заохочує їх брати участь у глобальній взаємозалежності?

Ліберальна теорія міжнародних відносин наголошує на взаємопов'язаному характері глобальної політики та світі, сильнішому у ви-

падку, коли держави співпрацюють. Здавалося би, нестримний ріст регіональних організацій після закінчення «холодної війни» був однією з визначальних характеристик сучасної міжнародної системи. Протягом цього періоду регіоналізм набув багатьох форм і форм: від невеликих асоціацій, які включають кількох учасників і зосереджуються на одній проблемі, до величезних континентальних союзів, які вирішують безліч спільних проблем від територіальної оборони до продовольчої безпеки. Далеко від того, щоб бути лише державними підприємствами, регіональні організації також почали включати різноманітних учасників від громадянського суспільства та НУО до приватного бізнесу та груп інтересів. Разом ці учасники беруть участь у спільному вирішенні проблем, що стало невід'ємною частиною поточної міжнародної системи. За словами Тімо Бера і Юха Джокели, «регіоналізм став опорою глобального управління, сприяючи безліччю різних способів розв'язанню нових транснаціональних проблем» (Behr, & Jokela, 2011).

Після Другої світової війни створювалися організації та альянси, щоб максимізувати глобальне управління та втручання, щоб запобігти дисбалансу між державами. Одна країна повинна не лише мати право голосу у світових питаннях, а й ухвалювати рішення разом і на міжнародному рівні, що є основною характеристикою глобального управління.

З появою багатопольного світового порядку глобальні структури управління стикаються з рядом важливих проблем. Ці виклики пов'язані з труднощами адаптації існуючих глобальних структур управління до появи ряду нових глобальних гравців, кожен з яких прагне мати більший вплив на міжнародні справи. Найчастіше передбачається, що ці події сприятимуть послабленню багатосторонніх інститутів і призведуть до розвитку нових глобальних структур управління. Отже, сьогодні треба зрозуміти вплив багатопольності на багатосторонні інституції та потенційний внесок регіоналізму в глобальне управління за умови багатопольності.

Швидке зростання та складність регіональних механізмів спонукали до триваючих академічних дебатів про актуальність і вплив регіоналізму на світову політику та глобальне управління. Какович припускає, що «керування стосується різних способів, якими організації, установи, підприємства та уряди керують своїми справами. Управління є актом управління, і, таким чином, передбачає застосування правил і положень, а також звичаїв і практики, етичних стандартів і норм,

і воно характеризується фрагментацією політичної влади. Структура управління дозволяє нам теоретизувати за межі держави, включаючи безліч різних типів акторів і різні та неієрархічні способи управління та розробки політики. Таким чином, управління включає в себе різні інституціоналізовані способи соціальної координації, спрямовані на створення та впровадження колективно обов'язкових правил і положень, щоб забезпечити колективні блага в конкретних проблемних сферах» (Kasowicz, 2018).

Визначення «управління» та його резонанс у політичній науці вже деякий час знаходять своє відображення у дискусії про сучасну регіональну політику. З одного боку, дефініція «регіональне управління» використовується для адекватного аналізу нових форм політичної координації на регіональному державному рівні. З іншого боку, за визначенням «регіональне управління» ховаються також наукові та політичні вимоги щодо того, як можна ефективно та результативно формувати регіональну політику. «Регіональне управління» навіть розуміється як свого роду цілитель різноманітних фундаментальних викликів політичному керуванню в сучасній державі. Навіть якщо немає браку нормативних вимог, які закликають до «регіонального управління», аналізи його реалізації все ще рідкісні. Подібно до інших сфер політики, в яких виникають проблеми політичної координації, протягом останніх кількох років у регіональній політиці також спостерігалось збільшення використання дефініції «управління». Таким чином, «регіональне управління» означає набір різних характеристик, які разом складають нову форму регіональної політики, яка, здається, здатна підтримувати сталий регіональний розвиток (Krahmann, 2003).

Регіональне управління — це перш за все визначення сучасної форми регіональної політики, яка виділяється завдяки таким чинникам: підвищення значення регіону як рівня політичної координації; заміна територіального принципу функціональним; міжгалузєва співпраця через слабо інституціоналізовані регіональні мережі та партнерства; ієрархічне управління стимулами за допомогою різних інструментів і форм.

Регіональні обов'язки також мають виконуватися за межами традиційних демократичних інститутів на місцевому та регіональному рівнях через співпрацю всіх відповідних державних і приватних суб'єктів у регіоні. Особи та групи, які об'єднані регіональними політичними мережами, в ідеалі повинні виділятися через горизонталь-

ну співпрацю, спрямовану на вирішення фактичних питань і яка не містить жодної форми відмінної ієрархії. Партнерство, довіра та згода, а також спільне бачення або мета фундаментальних регіональних політичних цілей між учасниками забезпечують необхідну мотивацію для того, щоб мати можливість брати участь у вирішенні регіональних проблем. Під час складних процесів реструктуризації в регіонах необхідна співпраця між політиками, економіками, соціальними суб'єктами та наукою. Регіональні мережі демонструють свій повний потенціал, лише якщо учасники повністю довіряють один одному, бачать один одного як партнерів і орієнтують свої процеси вирішення проблем на навчання. Зокрема, співпраця та мережі демонструють потенціал для регіонального управління.

Бхагваті сконцентрував увагу на тому, що «зростання регіоналізму зазвичай розглядається як частина цієї більшої тенденції. Тут одним із центральних питань дискусії було те, чи регіоналізм є сходинкою чи каменем спотикання для багатосторонньої економічної взаємозалежності. Хоча деякі вважають регіоналізм реакцією на глобалізацію, яка заохочує протекціонізм і підриває глобальну багатосторонність» (Bhagwati, 1999).

Хоча регіоналізм часто зображували як силу, яка протистоїть розвитку глобалізації, обидва процеси нерозривно пов'язані з глобальним розвитком. Більше того, під час «третьої фази» регіоналізму з 1985 року до середини 2000-х років сама глобалізація почала розглядатися як один із головних рушійних сил регіоналізму та регіоналізації (Behr, & Jokela, 2011).

У контексті поточної трансформації світового порядку регіональні події привертали доволі обмежену увагу громадськості та науковців. Це дивно, оскільки регіональне співробітництво продовжує займати важливе місце в порядку денному держав та інших учасників. Невдоволення роботою інституцій глобального управління призвело до спільної реакції на регіональному рівні після закінчення «холодної війни» і, ймовірно, буде робити це знову.

Регіоналізм все більше стає глобальним явищем. Зростання регіоналізму є ознакою політичної глобалізації та спроб регулювання її наслідків. Серед відомих регіональних організацій НАФТА та ЄС.

Какович вважає, що «регіоналізм і управління потенційно мають спільний словниковий запас. Є не тільки переконливі ознаки того, що регіони слід розглядати як відповідний рівень аналізу для організації управління (тобто регіонального управління), але відмінності в

структурах управління також ставлять питання про те, як паралельні, але нерівні регіональні трансформації можуть вплинути на глобальне управління в конкретних проблемних сферах» (Kasowicz, 2018).

Визначення «регіональне управління» зараз є модним словом у дискусіях про регіональну політику та про те, як ініціювати процеси сталого регіонального розвитку. Передача відповідальності, децентралізація та самокоординація здаються багатообіцяючими спробами успішного регіонального планування, які вже знайшли відображення в концепціях важливих програм підтримки. Здається, проблема полягає в тому, що регіональне врядування часто використовується в нормативному ключі, формулюючи певні претензії до регіональної політики без розгляду їх практичної реалізації. Також можна помітити, що при суворо нормативному використанні терміну фундаментальні проблеми — такі як можлива відсутність демократичної легітимності постульованих слабо інституціоналізованих мереж або різні владні потенціали акторів — приділяють занадто мало уваги. Тому все ще існує велика потреба в дослідженні ефектів регіонального управління на практиці (Krahmann, 2003).

Бер та Джокела вважають, що одночасне розширення багатоплярності та взаємозалежності ще більше підкреслило важливість регіональної співпраці та регіоналізму. «Регіональне управління ближче до джерела проблем, які необхідно вирішити, будь то загрози безпеці, енергетичній безпеці, економічна нестабільність і кризи або екологічні проблеми, такі як зміна клімату. Крім того, регіональне співробітництво забезпечує одне глобальне суспільне благо, яке користується високим попитом у мінливому міжнародному середовищі, особливо для фінансових ринків, які завжди нестабільні, — впевненість. Регіоналізм служить страховим полісом від нестабільності та — у випадку валютного союзу — зменшує трансакційні витрати, тим самим підвищуючи визначеність і дозволяючи більш плавну взаємодію та обмін. Крім того, нещодавня нездатність вирішити транснаціональні проблеми в рамках глобального управління переключила увагу зацікавлених сторін на потенційні регіональні рішення» (Behr, & Jokela, 2011).

Якщо взяти приклад ЄС для ілюстрації проблеми взаємин глобального управління та регіоналізму, то сьогодні перше, що впадає в очі: функція підходу ЄС до глобального управління починає відходити від свого колишнього акценту на просуванні регіональної інтеграції та міжрегіонального діалогу. Є кілька причин, які сприяють

такому розвитку подій. ЄС бере участь у міжрегіональних діалогах, інші форми міжрегіоналізму теж є невід’ємною частиною зовнішньої політики ЄС.

ЄС протягом тривалого часу був рішучим прихильником регіональної співпраці та інтеграції як ключового елемента глобального управління. Борзель та Ріссе зазначили, що ЄС також намагався активно сприяти регіональному співробітництву в інших країнах; це стало функціональним способом експорту стабільності та безпеки та заохочення економічного розвитку та інтеграції у світову економіку (Börzel, & Risse, 2007).

Оскільки сприяння регіональній інтеграції є функціональною та прагматичною стратегією, воно також є «ціллю зовнішньої політики ЄС, яка безпосередньо впливає з його власної внутрішньої ідентичності» (Waltz, 1998).

Разом політика ЄС щодо сприяння регіоналізму в третіх країнах і експорту власної моделі регіонального управління в інші країни розглядається як частина підходу ЄС до глобального управління. Суть цього підходу вбачається у просуванні глобального порядку, у якому регіональні суб’єкти є структурними одиницями міжнародних відносин (Smith, 2003).

Ця концепція в будь-якому випадку підходить для аналізу принципів політичних програм фінансування — тут можна показати, що регіональне врядування відіграє важливу роль у зв’язку з програмами, що підтримують стратегії сталого регіонального розвитку.

Д. Нолті стверджує, що регіональне врядування виглядає більше, ніж нормативна вимога, якщо воно підтримується програмами політичного фінансування, які керуються ієрархічними стимулами. У такому випадку регіональне врядування підтримується програмами фінансування та може підтримувати процеси сталого регіонального розвитку (Nolte, 2016).

Отже, регіональне управління доповнює глобальні структури управління. Регіональна співпраця в багатополлярному світі стає надзвичайно актуальним питанням, яке потребує більш пильного аналітичного розгляду. Сильні регіональні та глобальні інститути управління визначають спільні проблеми, реалізують спільні інтереси та сприяють ефективним діям. Новий регіоналізм може забезпечити міцну основу для глобального порядку, а не загрозливе джерело інституційної фрагментації. Інвестування великих повноважень у регіональні організації та збільшення масштабів регіональних гравців

та економіки нададуть регіональному врядуванню більше місця на міжнародному ландшафті. Консенсусні стратегії інтеграції та координації забезпечать те, що його переваги, які можуть бути значними, переважатимуть ризики, які вони представляють для багатосторонніх інституцій, які закріплюють глобальне управління. Зокрема, загальне розуміння управління заохочує порівняння механізмів управління на національному, регіональному та глобальному рівнях, а також допомагає визначити придатність конкретних механізмів управління між секторами та рівнями. Крім того, виникає питання про те, чи можуть невдачі в управлінні, які зустрічаються на одному рівні, вплинути на інші. Дійсно, загальне визначення управління може допомогти визначити вирішення цих проблем, запропонувавши дослідження застосовності конкретних механізмів компенсації на різних рівнях аналізу.

ВИСНОВКИ

Реконфігурація та фрагментація сучасного світу відбувається за регіональним принципом; за цією ж парадигмою вибудовуються нові форми її структуризації. Сьогодні планетарна архітектура все більше представляється як регіональна система зі своїми підсистемами та специфічною ієрархією політичних акторів. Регіон є не просто одним із ключових акторів цієї системи: він виступає як структурна одиниця глобального простору. Регіоналізм сьогодні вже не просто стратегія регіональних еліт, а передусім потужний інструмент формування багатополлярної та поліцентричної конфігурації міжнародних відносин та потужний важіль інтеграційних процесів.

Одною з найбільш дискусійних проблем є (уявний, тобто реконструйований у ході академічних дебатів) вибір регіону яким шляхом розвиватися — формальним або неформальним. Нами були використані кейси Африки та Азії, щоб проілюструвати, наскільки неєвропейські випадки регіоналізму важливі для подальшого взаємного збагачення уявної формально-неформальної дилеми. Використання порівняння недостатньо розвинене в області регіоналістики, тому що багато вчених спеціалізуються на конкретному регіоні, і в цьому процесі розробляють концептуальні інструменти та теорії, які розроблені для їхнього «власного» регіону. Це може призвести до обмеження, яке може перешкодити вченим визнати, що вони часто говорять про подібні чи однакові явища, але різною мовою. Одним із ключових ви-

сновків є те, що існує значний простір для посилення перехресного збагачення між різними регіональними дебатами (Söderbaum, 2009). Немає, наприклад, підстав вважати, що м'який інституціоналізм є винятково азіатським явищем. Крім того, порівняння не слід обмежувати сучасними Азією та Європою, але було б корисно врахувати досвід регіоналізму в різні періоди часу. Як зазначалося раніше, досвід Східної Азії показує, що більша формальність може призвести до більш неефективної регіональної співпраці. Отже, питання для більш систематичних досліджень полягає в тому, наскільки це справедливо за межами Східної Азії. Крім того, немає нічого, що свідчить про те, що тінювий регіоналізм або посилення режиму є виключно африканськими. Відносини патрон-клієнт, корупція та неофіційна політика зовсім не є унікальними, і немає підстав припускати, що ці аспекти мають бути унікальними для регіоналізму в Африці. Регіоналізм, який підтримує режим, часто пов'язаний, з одного боку, з нібито специфічними характеристиками комплексу африканського державного суспільства, а з іншого — з особливим положенням Африки в глобальному порядку.

Проблема «безпекового регіоналізму» взята через те, що наразі управління конфліктами стає інтернаціоналізованим, будь то на глобальному чи регіональному рівні. Важливо підсумувати, що домінування глобальних загроз безпеці, характерних для «холодної війни», змістилося на локальний рівень. Ця зміна відображена в літературі про «нові війни» разом із новими проблемами безпеки, які вказують на певні регіони та держави або часто під-державні чи транснаціональні групи та акторів як джерела конфлікту.

Проблема «екологічного регіоналізму» — це дослідження кліматичної політики країн, виходячи з їх належності до групи передових або відстаючих суб'єктів клімату. Її можливо найбільше недооцінюють у більшості регіонів світу. Разом з тим, трудно знайти і більш обговорюване питання у вузько-наукових дебатах. На думку деяких вчених, природа правлячого режиму часто є джерелом цієї проблеми, оскільки демократії набагато більше віддані боротьбі зі зміною клімату, тоді як автократії зосереджуються на більшій індустріалізації, ядерній енергетиці та розвитку важкої металургії. Слід зазначити, що використання регіонального підходу у вивченні міжнародної політики дозволяє здійснити найбільш об'єктивний відбір держав за певними критеріями. У випадку з екологією вчені мають можливість проаналізувати практичні зусилля окремих груп держав на основі їх

реальних результатів у боротьбі зі зміною клімату. Також такий підхід дає змогу адекватно класифікувати країни та розділити їх на більш просунуті з точки зору регіоналізму та ті, які з різних причин демонструють скромні результати в екології. Це дозволяє надалі використовувати різноманітні теоретичні ідеї для регіонів і країн з різними потенціалами.

Нарешті остання з виділених нами проблем — вплив регіоналізму на глобальне управління, а через нього — на світову політику. Тут було виявлено певний феномен — коли науковці говорять про глобальне управління, насправді вони часто мають на увазі регіональне управління, адже сьогодні воно так доповнює глобальні структури управління, що відділити одне від одного представляється неможливим і непрактичним з точки зору вирішення нагальних проблем сучасності.

Отже, дослідження чинників впливу регіоналізму на глобальний рівень міжнародних відносин, яке тільки почалося, уже показало, що ми переживаємо епоху переходу від класичних міжнародних відносин зразка Вестфальської системи, до нових міжрегіональних відносин, що потребує як нового глосарію, так і нових порівняльних прикладних досліджень.

Література

Acharya, A. (2001). *Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order*. London: Routledge.

Acharya, A. (2002). Regionalism and the emerging world order: sovereignty, autonomy, identity. In Breslin, Sh., Hughes, C., Phillips, N. & Rosamond, B. (Eds.), *New Regionalisms in the Global Political Economy*. London: Routledge.

Acharya, A. (2006). Europe and Asia: reflections on a tale of two regionalisms. In Fort, B. & Webber, D. (Eds.), *Regional Integration in Europe and East Asia: Convergence or Divergence?* London & New York: Routledge.

Acharya, A. (2007). The Emerging Regional Architecture of World Politics. *World Politics*, 59(4), 629–652.

Acharya, A. & Johnston, A. (Eds.) (2007). *Crafting Cooperation. Regional International Institutions in Comparative Perspective*. London: Oxford University Press.

Acharya, A. (2012). Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come? *The International Spectator*, 47/1, 3–15.

Acharya, A. (2014). *The End of American World Order*. Cambridge: Polity Press.

Agrawala, Sh. & Klasen, St. (2014). Regional Development and Cooperation. In *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change*. Contribution of Working

Group III to the Fifth Assessment, Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, p. 1083–1140.

Altmann, J. (2002). Integration of Environmental Aspects in Regional and Inter-regional Trade Agreements. *Environmental Research of the Federal Ministry of the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety*, 52/02.

Ayoob, M. (1995). *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*. Lynne Rienner Publishers, 1995.

Bach, D. C. (2005). The Global Politics of Regionalism: Africa. In Farrell, M., Hettne B., & van Langenhove, L. (Eds.), *Global Politics of Regionalism. Theory and Practice*. London: Pluto Press.

Badenoch, N. (2002). *Transboundary Environmental Governance: Principles and Practice in Mainland Southeast Asia*. World Recourses Institute.

Balsiger, J. (2012). New Environmental Regionalism and Sustainable Development in the European Alps. European University Institute: *Global Environmental Affairs, Working paper*, 2008/23.

Behr, T., & Jokela, J. (2011, July 26). *Regionalism & Global Governance: The Emerging Agenda*. Notre Europe.

Bhagwati, J. (1991). *The World Trading System at Risk*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Blatter, J. (2000). Emerging Cross-Border Regions as a Step towards Sustainable Development? Experiences and Considerations from Examples in Europe and North America. *International Journal of Economic Development*, 2/3.

Börzel, T. A. & Risse Th. (2009, September), Diffusing (Inter-) Regionalism: The EU as a Model of Regional Integration. *KFG Working Paper 7*.

Bøås, M., Marchand, M. H. & Shaw T. M. (2003). The Weaveworld: The Regional Interweaving of Economies, Ideas and Identities. In Söderbaum, F. & Shaw, T. M. (Eds.), *Theories of New Regionalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Bøås, M., Marchand, M. H. & Shaw T. M. (2005). *The Political Economy of Regions and Regionalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Buzan, B. (2003). Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World. In Söderbaum, F. & Shaw, T. M. (Eds.), *Theories of New Regionalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Buzan, B. & Waever, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

Checkel, J. T. (2007). Social mechanisms and regional cooperation: Are Europe and the EU really all that different? In Acharya, A. & Johnston, A. (Eds.), *Crafting Cooperation. Regional International Institutions in Comparative Perspective*. London: Oxford University Press.

Choi, Y. J. & Caporaso, J. A. (2002), Comparative Regional Integration. In Carlsnaes, W., Risse, T. & Simmons, B. (Eds), *Handbook of International Relations*, 480–499. London: Sage.

Christiansen, Th., Jørgensen K. E. & Wiener, A. (Eds.) (2001), *The Social Construction of Europe*. London: SAGE.

Church, J. M. (2010). Environmental Regionalism: The Challenge of the Alpine Convention and the 'Strange Case' of the Andean Community. Cambridge: Harvard University, *Working paper series* No.47.

Commission Decision of 24 June 1988. Setting up a Consultative Council of Regional and Local Authorities. 88/487/ECC. *Official Journal of the European Communities*, L 247.

De Lombaerde, P., Söderbaum, F., Van Langenhove, L., & Baert, F. (2010). The Problem of Comparison in Comparative Regionalism. *Review of International Studies*, 36/3, 731–753.

Deutsch, K. W. et al. (1957). *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton: Princeton University Press.

European Commission (no date). Regional Cooperation and Enlargement. International Issues: *Candidate Countries and Potential Candidates*, Retrieved from https://ec.europa.eu/environment/enlarg/reg_cooperation.htm

Fawcett, L. (2005). Origins and Development of Regional Ideas in the Americas. In Fawcett, L. & Serrano, M. (Eds). *Regionalism and Governance in the Americas*, 25–51. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Fawcett, L. (2013). The History and Concept of Regionalism. *UNU-CRIS Working Papers* W-2013/5.

Fawn, R. (2009). 'Regions' and Their Study: Wherefrom, What for and Where-to? In Special Issue: Globalising the Regional, Regionalising the Global. *Review of International Studies*, 35.S1, 5–34.

Fort, B. & Webber, D. (Eds.) (2006), *Regional Integration in Europe and East Asia: Convergence or Divergence?* London & New York: Routledge.

Gamble, A. & Payne, A. (Eds.) (1996), *Regionalism and Global Order*. Basingstoke: Macmillan.

Jenkins, C. & Thomas, L. (2001). African Regionalism and the SADC. In Teltz, M. (Ed.), *European Union and New Regionalism. Regional Actors and Global Governance in a Post-Hegemonic Era*. Aldershot: Ashgate.

Jessop, R. (2003). The Political Economy of Scale and the Construction of Cross-Border Regions. In Söderbaum, F. & Shaw, T. M. (Eds.), *Theories of New Regionalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Haug, A. V., Baldersheim, H. & Ogard, M. (Eds.) (2011), *The Rise of the Networking Region: The Challenges of Regional Collaboration in a Globalized World*. Aldershot: Ashgate.

Hentz, J., Söderbaum, F. & Tavares, R. (2009), Regional Organizations and African Security: Moving the Debate Forward. *African Security*, 2/2–3, 206–217.

Herbst, J. (2007). Crafting regional cooperation in Africa. In Acharya, A. & Johnston, A. (Eds.), *Crafting Cooperation. Regional International Institutions in Comparative Perspective*. London: Oxford University Press.

Hettne, B. & Inotai, A. (1994). *The New Regionalism. Implications for Global Development and International Security*. Helsinki: UNU/WIDER.

- Hettne, B., Inotai, A. & Sunkel, O. (Eds.) (1999), *Globalism and the New Regionalism*. Basingstoke: Macmillan.
- Hettne, B. (2005). Beyond the “New” Regionalism’. *New Political Economy*, 10/4, 543–572.
- Hettne, B. & Söderbaum, F. (2000). Theorising the Rise of Regionness. *New Political Economy*, 5/3, 457–474.
- Hewson, M. & Sinclair, T. J. (Eds.) (1999), *Approaches to Global Governance Theory*. SUNY Press.
- Higgott, R. (2002). From Trade-Led to Monetary-Led Regionalism: Why Asia in the 21st Century will be Different to Europe in the 20th Century. *UNU/CRIS e-Working Papers* 1.
- Higgott, R. (2007). The Theory and Practice of Regionalism in East Asia: Peter Katzenstein’s Value Added. *Journal of East Asian Studies*, 7(3), 378–387. DOI: 10.1017/S159824080000254X
- Kacowicz, A. (2018). Regional Governance and Global Governance: Links and Explanations. *Global Governance*, 24/1, 61–79.
- Kato, K. & Takahashi, W. (2000). *An Overview of Regional/Subregional Environmental Cooperation in Asia and the Pacific*. Japan: ECO ASIA Long-Term Perspective Project.
- Katzenstein, P. J. (2005). *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*. Ithaca, N. Y.: Cornell University Press.
- Krahmann, E. (2003). National, regional, and global governance: one phenomenon or many. *Global Governance*, 9.
- Laursen, F. (Ed). (2003), *Comparative Regional Integration. Theoretical Perspectives*. Aldershot: Ashgate.
- Lennox, V. (2008). Conceptualising global governance in international relations. *International Relations*, 3.
- Lenze, N., & Schriwer, Ch. (Eds). (2014), *Converging Regions: Global Perspectives on Asia and the Middle East*. Aldershot: Ashgate.
- Leuffen, D., Rittberger, B., Schimmelfennig, F. (Eds). (2013), *Differentiated Integration: Explaining Variation in the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- McGrew, K. S. (1997). Analysis of the Major Intelligence Batteries According to a Proposed Comprehensive Gf-Gc Framework. In Flanagan, D. P., Genshaft, J. L. & Harrison, P. L. (Eds.), *Contemporary Intellectual Assessment: Theories, Tests, and Issues*, 151–179. New York: Guilford.
- Meyer, A. (2009). Regional Conflict Management in Central Africa: From FO-MUC to MICOPAX. *African Security*, 2/2–3, 158–174.
- Morales, D., & Sariego-Kluge, L. (2021). Regional State Innovation in Peripheral Regions: Enabling Lapland’s Green Policies. *Regional Studies and Regional Science*, 8/1, 54–64.
- Muchie, M. (Ed.) (2003), *The Making of the Africa-nation: Pan-Africanism and the African Renaissance*. London: Adonis & Abbey.

- Nye, Jr., J. S. (Ed.) (1968), *International Regionalism*. Boston: Little Brown and Company.
- Nesudurai, H. E. S. (2005). The Global Politics of Regionalism: Asia and the Asia Pacific. In Farrell, M., Hettne, B. & Van Langenhove, L. (Eds.), *The Global Politics of Regionalism. Theory and Practice*. London: Pluto Press.
- Nolte, D. (2016). Regional governance from a comparative perspective. *Economy, politics and governance challenges*, 1–16.
- Obydenkova, A. (2022). Environmental Regionalism and International Organizations: Implications for Post-Communism. *Problems of Post-Communism*. DOI: 10.1080/10758216.2022.2044353
- Russett, B. M. (1967). *International Regions and the International System: A Study in Political Ecology*. Chicago: Rand McNally & Company.
- Richards, D., & Smith, M. (2002). *Governance and Public Policy in the UK*. Oxford University Press, Oxford.
- Riggirozzi, P. (2012). Region, Regionness and Regionalism in Latin America: Towards a New Synthesis. *New Political Economy*, 17/4, 421–443.
- Riggirozzi, P., & Tussie, D. (Eds.) (2012). *The Rise of Post-hegemonic Regionalism. The Case of Latin America*. Dordrecht: Springer.
- Rosenau, J. (1992). Governance, Order and Change in World Politics. In Rosenau, J. N. & Czempiel, E.-O. (Eds.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, 1–29. Cambridge University Press.
- Saguier, M. (2012). Socio-Environmental Regionalism in South America: Tensions in New Development Models. U. N. University Series on Regionalism: *The Rise of Post-Hegemonic Regionalism*, 4, 125–145.
- Salloukh, B., & Brynen, R. (Eds.) (2004), *Persistent Permeability? Regionalism, Localism, and Globalization in the Middle East*. Aldershot: Ashgate.
- Sekine, H. (2021). Regional Cooperation for Green Growth in Asia. *Chatham House: Asia-Pacific Programme, Research paper*.
- Seltzer, E., & Carbonell, A. (2011). *Regional Planning in America: Practice and Prospect*. Cambridge: Lincoln Institute of Land Policy.
- Shapiro, M. (2014). Establishing “Green Regionalism”: Environmental Technology Generation across East Asia and Beyond. *Journal of Contemporary Eastern Asia*, 13/2, 41–56.
- Siegel, K. (2021). Pulp Friction in the La Plata Basin: The Importance of Natural Resource Governance for South American Regionalism. *The Journal for Environment & Development*, 30/2, 172–190.
- Smith, K. E. (2003). *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cambridge: Polity Press.
- Söderbaum, F., & Shaw, T. M. (Eds.) (2003). *Theories of New Regionalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Söderbaum, F. (2004). *The Political Economy of Regionalism. The Case of Southern Africa*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Söderbaum, F. (2006). Blocking Human Potential: How formal policies block the informal sector in the Maputo corridor. In Guha-Khasnobis, B., Kanbur, R. & Ostrom, E. (Eds.), *Unlocking Human Potential: Concepts and Policies for Linking the Informal and Formal Sectors*. Oxford: Oxford University Press.

Söderbaum, F. (2007). Regionalisation and Civil Society: The Case of Southern Africa. *New Political Economy*, 12/3, 319–337.

Söderbaum, F. (2009). Comparative Regional Integration and Regionalism. In Landman, T. & Robinson, N. (Eds.), *SAGE Handbook of Comparative Politics*, 477–496. London: SAGE.

Söderström, S. (2017). Regional Environmental Governance and Avenues for the Ecosystem Approach to Management in the Baltic Sea Area. *Linköping Studies for Arts and Science*, 705.

Taylor, I. & Williams, P. (2001). South African Foreign Policy and the Great Lakes Crisis: African Renaissance Meets Vagabonde Politique. *African Affairs*, 100, 265–286.

Umar, A. R. (2017). Constructing ASEAN Environmental Governance: Regional Cooperation, Environmental Rights, and the Politics of Institutional Change. *University of Queensland: Annual Conference of Earth System Governance Project, Conference paper*.

Van Langenhove, L. (2003). Theorising Regionhood. *UNU-CRIS Working Paper*, 1. URL: https://www.researchgate.net/publication/274955280_UNU-CRIS_Working_Paper_20031_Theorising_Regionhood

Van Langenhove, L. (2011). *Building Regions, Regionalization of World Order*. Aldershot: Ashgate.

Vivares, E. (Ed.) (2013). *Exploring the New South American Regionalism (NSAR)*. Aldershot: Ashgate.

Yadav, M. A. (2008). Defining Ecological Regionalism — A Theoretical Perspective. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 113, 127–136.

Wendt, A. (1992). Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46/2.

Waltz, K. (1998). Globalisation and Governance. *Political Science and Politics*, 32/4, 693–700.